Cumhuriyet

20 EKİM 1985

SİYASET 85

PARASIZ PAZAR EKİ 94

BM

Birleşmiş Milletler'in 40. kuruluş yılı

İlter Türkmen'le Söyleşi **4/5**
BM'nin geleceği **5**
Cahit Talas **6**
Hüseyin Pazarcı **7**
Ergun Balcı **8**
Cuellar'ın Kıbrıs Sentezi **9**
Bugünün Gözüyle **10**
Fransa sömürgeciliği yeniden keşfediyor. **11**
Orson Welles **12/13**

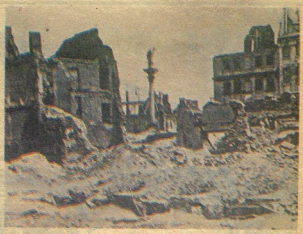

40TH ANNIVERSARY OF THE UNITED NATION

İNCİR ÇEKİRDEĞİ

Yani sade tarih değil, coğrafya da bir tekerrürdür.
MEHMET BARLAS
Milliyet Gazetesi Başyazarı

●

YÖK'e karşı olmak irtica demektir.
İHSAN DOĞRAMACI
YÖK Başkanı

●

Araba varken, eşeğe binmek irticadır.
MUHAMMED TAHERİ
İran İslam Cumhuriyeti eski İstanbul Başkonsolosu

●

Memleketimizde hiçbir irticai olay zuhur etmemiştir.
ALİ KOÇ
Muhafazakâr Parti Genel Başkanı

●

Yurdumuzda bazı kimseler zaman zaman Müslümanlarla uğraşmayı kendilerine iş edinmişlerdir.
MUSTAFA MÜFTÜOĞLU
Milli Gazete Yazarı

●

Şimdi gazetelerine, dergilerine irtica manşeti çekmekten gizli bir zevk duyanlara iş çıktı. Buyursunlar üniversitelere... Bol bol mürteci bulacaklar. Yine Sayın Doğramacı'nın tabiriyle elini sallasan gericiye çarpacak.
ZEKİ ÇEYHAN
Milli Gazete Yazarı

●

6 Kasım seçimlerine karşıyız. Fakat Millet Meclisi'nin meşruiyeti üzerine tartışma açmıyoruz.
HÜSAMETTİN CİNDORUK
DYP Genel Başkanı

Bu para bizim göbeğin hakkı.
SAKIP SABANCI
İşadamı

●

Kâr etmeyen kuruluş satılamaz.
TİNAZ TİTİZ
Devlet Bakanı

●

Sayın Bayar ve DP'lileri İsmet Paşa kuyudan çıkarıyorum diye çıkarttı. Hatırlarım o olayları. Biz onu yapmayız. O kadar tıynetsiz değiliz.
ÜLKÜ SÖYLEMEZOĞLU
MDP Genel Başkanı

●

Ağırlığımızı koyalım. Karikatüristlerle yemek yiyen Başbakan Özal, bizimle de yesin.
ALİ KOÇMAN
İşadamı

●

Hükümetle sorunumuz yok. Bu salonlarda bakanlarla yemek yedik.
SELÇUK YAŞAR
İşadamı

●

Beyler kendinize gelin.
HALİT NARİN
İşadamı

●

Millet olarak dedikodulara önem veriyoruz. Önce dedikodu çıkarıyoruz. Sonra da buna inanıyor ve kavga ediyoruz.
TURGUT ÖZAL
Başbakan

●

Biz amatör politikacıyız.
RAHŞAN ECEVİT
DSP kurucusu

●

Artık IMF'ye ihtiyacımız yok.
TURGUT ÖZAL
Başbakan

Bizim Cüneyt Canver kendisini Cüneyt Arkın sanıyor.
GÜNSELİ ÖZKAYA
HP milletvekili

●

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu siyasi ve iktisadi şartlarda, sağ politikacıların büyük bir hizmet gücü ve sorumluluğu vardır.
AGÂH OKTAY GÜNER
Tercüman Gazetesi Yazarı

●

Özal'ın maddi sıkıntısı yok. Memleket meseleleri ve biraz da çocukları onu yormuş. Sıkıntısından yemek yiyor...
EMİNE BACI
Falcı

●

Sakalımız yok, söz anlatamıyoruz.
ŞEVKET YILMAZ
Türk-İş Genel Başkanı

●

Biz politikacılar iyi reklam yaparız. Biraz kalabalık toplamak için kapıda konuştum.
TURGUT ÖZAL
Başbakan

●

Şimdi neredeyse ihracatçılığa şüpheli meslek olarak bakılmaya başlanacak, adımız sahtekâra çıkacak.
MUSTAFA SÜZER
Dış Ticaret Derneği Başkanı

●

Yılda bir hayvanlardan ders almamız gerekiyor.
NURTEN ORAL
Türkiye Hayvanları Koruma Derneği 2. Başkanı

●

İlim, sanat ve öğrenimin biraraya gelemeyeceği tek şey varsa dünyada onun adı: "Devrimcilik ve yobazlıktır."
AHMET KABAKLI
Tercüman Gazetesi Yazarı

●

Peygamberin izin verdiği sporu yapın.
ÇALIŞMA BAKANLIĞI
DERGİSİ

●

Yağmur duasına çıkın.
Türkiye Ziraat Odaları Birliği genelgesi

●

Türklerin dört gözlü olduğuna inanan Amerikalılar bile vardır.
ADNAN KAHVECİ
Başbakanlık Başdanışmanı

haftanın portresi

Klasik müzik tutkunu sekreter: PEREZ DE CUELLAR

Javier Perez de Cuellar, 160 üyesiyle bir arı kovanı gibi vızıldayan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 1982 ocağından beri genel sekreterlik görevini yürütüyor. de Cuellar, 1920 yılında Peru'da doğdu. Hukuk öğreniminden sonra diplomatik kariyere girdi. 1964-1966 arasında Peru'nun Bern Büyükelçisi, 1969-1971 arasında da Moskova Büyükelçisi olan de Cuellar, 1971-1975 yıllarında da ülkesinin Birleşmiş Milletler temsilcisiydi. Bir ara, önceki Genel Sekreter *Kurt Waldheim*'ın özel siyasi işler masasından sorumlu genel sekreter yardımcısı olarak çalışan de Cuellar, BM başkanlığına yeni bir seçim yapma günü geldiğinde aday olmak için davranmamıştı bile. Çünkü on yıllık genel sekreterliği boyunca başlıca işi ABD ve SSCB'nin gönlünü hoşnut etmek gibi bir izlenim yaratmış olan Avusturyalı Waldheim yeniden adaylığını koymuştu. Onun karşısında ise BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş ülkesinden biri olan ve yeni genel sekreterin bir Üçüncü Dünya ülkesi diplomatı olmasında ısrarlı Çin'in desteğini arkasına almış bulunan Tanzanyalı *Salim Ahmed SALİM* vardı. Ne var ki, Tanzanyalı aday da ABD'nin vetosuyla karşılaşınca gelişmeleri Peru başkentinden sakin bir biçimde izlemekte olan de Cuellar New York'a gelip kulise girdi. Kısa zamanda adı çevresinde genel bir mutabakat oluşmuştu. Göreve seçilirken daha baştan bir ikinci dönem için aday olmayacağını belirtmeye özen göstermiş olan de Cuellar, bunu bütün ülkelere, özellikle de büyük devletlere karşı bağımsızlığını koruyabilmek için yaptığını söylüyordu. Bugüne değin öncelikle silahsızlanma konusunda bir gelişme sağlamak yönünde çabalar harcayan Perulu genel sekreter, Kıbrıs sorununa da bir çözüm getirmeyi adeta kişisel bir prestij konusu yapmış durumda. Zaman zaman tüm tarafların şimşeklerini çekmekten kurtulamayan de Cuellar, yine de Kıbrıs sorunu gibi son derece çetin bir konuda önemli adımlar atılmasını sağlayarak İngiltere ile Arjantin arasında Falkland konusundaki başarısız arabuluculuğundan daha iyi bir sonuç alacak gibi gözüküyor. Ama bunun için önünde fazla zaman yok, çünkü görev süresi 1986'da sona erecek. Yakınları tarafından *"mesafeli,"* hatta *"soğuk"* bulunan de Cuellar, klasik müziğe olan tutkusu, *"kapalı kapılar ardında diplomasi yürütme eğilimi"* ve BM'nin saygınlığını yeniden sağlamayı amaçlayan umutsuz çabalarıyla tanınıyor.□

haftanın fotoromanı

Başbakan Özal Ankaralı Seğmenlerle (Fotoğraflar: RIZA EZER)

dünya kulisi

ABD

Büyükelçinin eşi defilede

*Washington'daki İngiliz Büyükelçisinin eşi **Lady Marjory Wright** hayırseverler tarafından düzenlenen bir defilede İngiltere'de üretilen giysileri, diplomatik geleneklerin dışına çıkarak sergiledi. Wright, defilede İngiliz firması **Burberry** tarafından üretilen giysiyi yarı **"striptease"** yaparak sundu.* □

FEDERAL ALMANYA

Düzen delisi casus

Casus olduklarından şüphelenilen ve geçen eylül ayında Doğu Almanya'ya kaçan kari-koca Willner'lerin evinde arama yapan polisler, oldukça şaşırdılar. Çünkü tam bir düzen delisi olan Herbert Willner evdeki bütün eşyaların üzerine küçük notlar düşmüştü. Bütün lambaların üzerine ne zaman takıldıkları, bütün konyak şişelerinin üzerine ne zaman açıldıkları not edilmişti. Herber Willner, denizden topladığı bütün kabukların üzerine Almanca ve Latince isimlerini yazmıştı. Willner, aynı zamanda çok disiplinliydi de. Bir keresinde evine gelen eski bir arkadaşı, bardaklardan birini kırdığında ona bardağın parasını ödettirmişti. □

REAGAN

Lenin ne dedi?

*Başkan **Ronald Reagan**'ın geçen ay televizyonda yaptığı küçük konuşma, Cenevre öncesinde Amerikalıları orada kimlerle karşı karşıya gelecekleri konusunda uyarıyordu. Reagan'a göre **Lenin** ve ondan sonra gelen bütün Sovyet liderleri dünya devrimi konusunda Marksist teoriye sadık olduklarını göstermişlerdi. Reagan, komünizmin amacının bütün dünyayı içine alacak bir komünist devlet kurmak olduğunu savunduktan sonra, Lenin'den olduğunu iddia ettiği şu alıntıları yaptı: **"Doğu Avrupa'yı ya örgütleriz, ya da alırız", "Asya'daki süreleri örgütleyeceğiz", "Sonra Latin Amerika'ya doğru hareket edeceğiz ve o zaman Birleşik Devletleri'ni almamıza gerek kalmayacak, çünkü olgun bir meyve gibi avucumuza düşecekler."** Reagan'ın konuşmasından sonra Lenin'in kitaplarını tarayanlar, Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili bazı bölümlere rastladılar, ama Reagan'ın yaptığı alıntıları bulmaları mümkün olmadı. Başkan'ın alıntıları yanlış olabilir miydi? Reagan, daha önce de ilk adı Vladimir İlyiç olan Lenin'den Nikolay diye bahsederek, onun **"komünizmin on emri"** adlı bir yazısında yalanı devrimciliğin erdemi olarak nitelendirdiğini iddia etmişti. Bazıları Reagan'ın bu konuşmasından sonra onu uyararak, bir kere Lenin'in ilk adının Nikolay olmadığını, ikincisi hiçbir zaman "komünizmin on emri" diye bir şeyden söz etmediğini, ayrıca yalanın devrimciliğin değil, karşıtlarının siyasi erdemi olduğunu söylediğini hatırlattılar.* □

HAFTANIN KONUĞU

İLTER TÜRKMEN

İlter Türkmen— Bakanlıktan kariyer diplomatlığa

SEDAT ERGİN

NEW YORK — Üç yıl süreyle Dışişleri Bakanlığı'nın başında bulunduktan sonra yeniden büyükelçilik görevine, kariyer diplomatlığa dönmek nasıl bir şey? 12 Eylül sonrasında üç yıl süreyle Ulusu kabinesinde Dışişleri Bakanlığı'na yürüten, şimdi Türkiye'nin BM nezdindeki daimi delegesi **Türkmen**'e bu soruyu yöneltiyoruz.

Önce bir kahkaha atıyor. **"Bakanlığınızı unutmak şartıyla iyi geliyor..."**

İlter Türkmen'e göre, bakanlık yaptıktan sonra yeniden büyükelçilik yapmak **"o kadar kolay değil"**, çünkü **"talimat veren bir insandan talimat alan bir insan durumuna geçiyorsunuz."**

Türkmen, **"Kariyerden diplomat olduğu için buna alışmakta bir sıkıntı çekmemiş."** Ancak hemen uyarıyor, **"Ama eğer bakikaten kariyer diplomatlığı yapmaya devam edeceksiniz, bakanlığı unutmanız lazım, bakan olduğunuzu unutmanız şart..."**

BM merkezinin hemen karşısında göklerdelenler arasındaki mütevazı **"Türkevi"**nin onuncu katındaki çalışma odasında (bu oda daha önce BM Başkanı'nın odasıymış.) Türkmen'e soruyoruz: **"Unuttunuz mu peki?"**

Yine bir kahkaha atıyor: **"Tamamen unuttum. Hatırlamıyorum..."**

Eski bakan - yeni daimi delege Türkmen, 1975-78 yılları arasında da yine BM'de aynı görevi yürütmüştü. Sekiz yıllık aradan sonra BM'yi nasıl bulduğunu soruyoruz. **"Ne değişmiş BM'de?"**

TÜRKMEN — Bir fark var. Fakat iyiye doğru bir fark olduğunu söyleyebilmek zor. Bir kere genel olarak Birleşmiş Milletler'in etkinliği konusundaki kuşkular daha fazla artmış. İkincisi, Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir faal, aktif bir rol oynayamaması dolayısıyla bir karamsarlık havası çökmüş. BM'nin istikbali bakımından pek fazla umutlu bir durum yok havası genellikle yayılmış. Bunları gördüm.

Bunun sebepleri var tabii. BM'nin ilerisi için fazla umutlu olunamıyorsa, bunun başlıca nedeni büyük devletlerin BM'ye desteği. Çünkü BM yasasını incelersek, bu kuruluşun etkin bir şekilde çalışması için büyük devletlerin desteğine mutlak şekilde ihtiyaç duyduğunu görürüz. BM Genel Kurulu'nun fazla bir yetkisi yoktur. Kabul ettiği kararlar, tavsiye niteliğindedir. Buna mukabil, asıl icra organı Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi'nde de son zamanlarda garip bir durum ortaya çıkmış

Türkiye'nin BM nezdindeki daimi delegesi Türkmen:

BM'de aktif ve tutarlıyız

bulunuyor. Eskiden Güvenlik Konseyi'nde vetoyu kullanan başlıca devlet Sovyetler Birliği iken, şimdi vetoyu kullanan başlıca devlet ABD oluyor. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi soğuk harp zamanında Sovyetler Birliği'nin vetosu yüzünden işini yapamaz durumdayken, bugün de karşılaştığı sorunlarda bir karar almak, eyleme geçmek bakımından hemen hemen daima ABD'nin vetosuyla karşılaşıyor.

— Birleşmiş Milletler bundan 40 yıl önce kurulduğunda, o günün koşullarına göre şekillendirilmişti. Ancak aradan tam 40 yıl geçti. Ve dünya koşulları da büyük değişikliklerden geçti bu süre içinde. Genel kanaat gören bir görüş, BM'nin bu değişen koşullara kendini uyarlayamadığı yolunda. Biraz önce işaret ettiğiniz sorunu da göz önünde bulundurarak BM'yi daha rasyonel çalışan bir örgüt haline getirtebilmek için acaba neler yapılabilir?

TÜRKMEN — Ben bu kanaatte değilim. Benim kanaatimce, BM yasasını kaleme alan kişiler hakikaten çok uzak görüşlü insanlardı. Bugünkü koşullar altında dahi BM yasasının ana prensiplerini değiştirmeye imkân yoktur. Bu yasanın öngördüğü parlamento gibi bir organ vardır. Bu assamble (BM Genel Kurulu) demokratiktir.

Bu assamblede herkes kendi görüşlerini ifade edebilir ve herkesin bir oyu vardır. Çoğunlukla kararlar kabul edilir. Fakat yürütücü organa özel bir sorumluluk verilmiştir. Bu özel sorumluluğu büyük devletlerin elinden almaya kalkarsanız, tabii BM çöker, burası bir gerçek. Onun için BM'nin daha etkili bir unsur haline gelmesini isteyenler, bir takım radikaller hariç, yasada bir değişikliği, bir revizyonu pek öngörmüyorlar.

Mesela silahsızlanma meselesini ele alalım. Silahsızlanma sorununda büyük devletlerin aralarında bir mutabakat olmadan bir ilerleme sağlamaya imkân yok. Bazı gerçekler var. BM'yi son zamanlarda asıl yıkan sorun Arap-İsrail ihtilafıdır. Arap-İsrail ihtilafında görüşler çok polarize olduğu için ABD'nin tutumu bu ihtilafta bir üyenin lehine çok belirgin bir hale geldiği için BM'de hakikaten bir hareketsizlik, bir

feç durumu ortaya çıkmış bulunuyor.

— Dünyada bugün reel politik hüküm süröyor. Oysa BM'de yürütülen çalışmalarda retorik payının ağır bastığı gözleniyor. BM'nin geçerli söylemi reel politik olgusunun yanında ne ölçüde fantezi olarak kalıyor?

TÜRKMEN — Unutmamak lazım ki, BM hiçbir zaman devletler üstü bir kuruluş olarak görülmemiştir. Çok taraflı bir kuruluştur. BM üyeleri bu örgüte girerken, egemenliklerinden vazgeçmemişlerdir. Onun için bir egemen devletler topluluğudur. Bu egemenlikler çatıştığı zaman BM'nin hareket imkânı kalmaz. Bugün Genel Kurul'un kararlarından birçoğu uygulanmamaktadır. Bazı kararların uygulama imkânı zaten yoktur. Birçok karar bu gerçeğin bilinci içinde kabul edilmektedir. Sırf dediğiniz gibi retorik bir avantaj kazanmak için devletler zaman zaman oy vermektedirler. Bu tabii üzücü bir durumdur. Bunu biz de denedik. Biz de biliyoruz ki, mesela Kıbrıs hakkında assamblenin kabul ettiği birçok karar vardır. Bunların en ufak bir uygulama değeri yoktur."

— İsterseniz şimdi Türkiye'nin BM içindeki durumuna gelelim. Türkiye BM içinde nerede duruyor?

TÜRKMEN — İlk önce ekonomik ve sosyal konuları ele alalım. Türkiye BM'nin birçok organıyla gayet aktif ve etkili bir işbirliği içindedir. Geleneksel bir şekilde bu işbirliği sürdürülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Kalkınma Fonu, UNICEF, UNESCO, FAO.. Bütün bu kuruluşlarla gayet iyi bir işbirliğimiz mevcuttur. Buralarda Türkiye'nin katkısına, Türkiye ile ilişkilere hakikaten önem verilmektedir. Bütün bu kuruluşların Türkiye'de temsilcilikleri de vardır. İşin siyasi yönüne gelince, Türkiye tabii BM'nin kurucu üyelerinden biridir. Yasanın ilk imzalayıcıları arasında yer almıştır. Türkiye BM'nin organlarında zaman zaman görev görmüştür, Güvenlik Konseyi'nde üyelik yapmıştır. Bu sıralarda pek imkân yok. Çünkü Yunanistan'la birbirimizi elimine ediyoruz. Biz ne zaman Güvenlik Konseyi üyeliğine adaylığımızı koysak, Yunanistan da koyuyor. Onlar ne zaman koysa, biz de

Güvenlik Konseyi'ne üye olamıyoruz. Güvenlik Konseyi'ne üye olduğu takdirde Türkiye daha etkili bir rol oynama imkânını bulabilir.

aynı şekilde davranıyoruz. Dolayısıyla aramızdaki ihtilaflar devam ettikçe Güvenlik Konseyi üyeliğinden uzun seneler beri mahrum bırakılıyoruz.

Tabii, Türkiye'nin BM'deki rolü düşünüldüğü zaman, biraz geriye gidersek, en önemli olaylardan bir tanesi kuşkusuz Kore Savaşı'na katılmamız olmuştur. Türk askerleri oradan BM bayrağı altında çarpışmışlardır. O zaman BM'ye biz Güvenlik Konseyi kararı gereğince asker gönderdik.

Onun dışında siyasi bakımdan BM ile son zamanlarda en önemli ilişkimiz Kıbrıs konusunda oldu. O konudaki gelişmeleri de biliyorsunuz. Ayrıntılarına girmeyeceğim.

Assamblede bütün müzakerelere aktif bir şekilde katılıyoruz. Orta Doğu konusunda gayet belirgin, dengeli, tutarlı ve aynı zamanda geniş destek gören bir pozisyonumuz vardır. Ayrıca Afrika konularına büyük bir ilgi gösteriyoruz. Zaten Namibia Konseyi'nin de üyeleri arasında bulunuyoruz. Afrika konularındaki tutumumuz da geniş tasvip görmektedir.

Ekonomik konular da BM'de oldukça önemli. Biliyorsunuz BM'de bir 77'ler grubu vardır.

— Konu 77'ler olunca burada bir parantez açabilir miyiz? Türkiye bir Batı ülkesi, OECD'ye üye, AET ile ortaklık ilişkisi var. Ayrıca bir NATO üyesi olarak güvenliğini de Batı savunma sistemi içinde görüyor. Ancak Türkiye, aynı zamanda da gelişme yolunda bir ülke. Türkiye'nin bu çelişik durumunu BM'ye getirdiğinizde nasıl bir tablo ortaya çıkıyor? Bu durum Türkiye'nin BM'deki davranışlarını nasıl etkiliyor?

TÜRKMEN — Türkiye gibi bir başka devlet yok Birleşmiş Milletlerde. (Gülerek) Gelişme yolunda bir ülke olarak OECD üyesi bulunuyoruz ve 77'lerin bir üyesi değiliz.

— Bu durum Türkiye'ye avantaj mı getiriyor, yoksa dezavantaj mı?

TÜRKMEN — Zannediyorum ki, OECD içinde bulunmamız genel olarak Türkiye için daha avantajlı. Fakat buradaki uluslararası ekonomik sorunlar görüşülürken, gelişme yolunda bir ülke olarak kaçımlmaz şekilde görüşlerimiz 77'lerin görüşlerine daha yakın oluyor. Mesela borç konusunu ya da kaynak transferini ele alalım.. Ya da uluslararası para sorunlarını, ticaret sorunlarını ele alalım. Mesela hepimiz gelişmiş ülkelerin himayeciliğinden şikâyetçiyiz. Tabii bu alanda görüşlerimiz 77'lerin görüşleriyle birleşmektedir.

— Peki BM'de bu alanda, ekonomik konularda yürütülen çalışmalara baktığımızda 77'ler grubuyla ne ölçüde işbirliğine gidiyoruz?

TÜRKMEN —Doğrusunu isterseniz, BM'de bu alanda çok etkin bir faaliyet yok. Senelerden beri Kuzey ile Güney arasında bir diyalog oluşturulmasına çalışılır, fakat bu diyalog bir türlü gerçekleşmez. Buradaki görüşmelerin pratik bir sonucu şu anda yoktur. Ancak genel olarak uluslararası ekonomik sorunlar hakkındaki görüşlerimizi açıklarken, 77'ler içindeki toplantılara katılmasak bile, o toplantılara katılmadan bize de ayrı sonuçlara varıyoruz.

— Türkiye gelişmiş ülkelerin örgütü OECD içinde yer almakla birlikte ekonomik alanda ihtiyaçları, beklentileri, hatta çıkarları 77'ler grubuyla çakışıyor. Türkiye'nin bu durumu iki taraf arasında bir köprü rolü oynamasına imkân sağlamıyor mu? Bu rolün oynanması Türkiye'yi uluslararası alanda daha etkili, daha ağırlıklı bir ülke durumuna getirmeyecek midir?

TÜRKMEN — Bence Türkiye hakikaten bu alanda bir köprü rolü oynayabilir. Buna şimdiye kadar pek imkân yoktu.

— Neden yoktu?

TÜRKMEN — Türkiye çok parlak bir misal teşkil etmiyordu. Yapamazdık, çünkü Türkiye bir kere 77'lerin nazarında Batı'yla çok özdeşleşmiş bir ülkeydi. İkincisi, Türkiye kendisi gelişme yolunda bir ülke olarak çok başarılı bir örnek teşkil etmiyordu. Şimdi ikisi de değişmiştir. Türkiye bugün hakikaten çok daha esnek bir siya-

seti olduğunu, her konuda Batı'yı takip etmediğini, birçok konuda Batı'dan ayrıldığını, daha çok uluslararası meselelere objektif açıdan bakabildiğini ispat etmiş bir ülkedir. Bunun yanında ekonomide de son dört-beş yıl içerisinde gayet iyi bir örnek oluşturmuştur. Hakikaten birçok gelişme yolundaki ülkeye Türkiye bir örnek olarak gösterilmektedir. Uluslararası kuruluşlardan bu devletlerin tabii çok şikâyeti var, o ayrı bir mesele.. Fakat Türkiye, hakikaten bir örnek olarak gösteriliyor ve bizim tecrübemize de ilgi gittikçe artıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin yavaş yavaş bu rolü daha etkin bir şekilde yapabileceğine inanıyorum. Ama bugün için buna pek imkân yok. Çünkü bunun için Batılı devletlerin hiç değilse bir kısmı ciddi bir Kuzey - Güney diyaloğuna BM içinde karşı bulunuyorlar. Kuzey - Güney diyaloğu deyince bütün ekonomik sorunların ele alınacağı genel bir diyaloğdan bahsediyoruz. Fakat bunun yanında çeşitli kuruluşlarda bazı diyaloğlar mevcuttur. Ve burada Türkiye faydalı bir rol oynayabilir.

— Türkiye bu rolü bundan sonra çok aktif bir şekilde oynayabilecek potansiyele gelmiş midir?

TÜRKMEN — Bence gelmiştir. Fakat Batılı devletlerin tutumunda bir yumuşama olmadıkça bu rolü oynamamızın sonuçlarını görmek mümkün değildir.

— Dışişleri Bakanlığı'nda yanılmıyorsam, 1976 yılında 77'ler hareketi ile ilgili olarak hazırlanan bir rapor vardı. Bu rapor hazırlandığında siz daimi delege sıfatıyla yine burada bulunuyordunuz. Bu raporda Türkiye'nin çıkarlarının 77'ler grubunun çıkış noktası doğrultusunda yattığı görüşü savunulmuştu. Rapor basına da yansımış ve geniş yankılar uyandırmıştı. O raporda savunulan görüşlerin bugün de aynen geçerliğini koruduğu düşüncesinde misiniz?

Kıbrıs sorununun BM'nin uğraştığı en vahim meselelerden biri olmadığı muhakkak. Bir kere diğer meselelerden farklı olarak Kıbrıs sorununda halen bir çatışma söz konusu değildir.

TÜRKMEN — Benim hatırladığım kadar, o raporun dayandığı görüş şuydu: Bir kere, OECD'yi terkedip 77'lere girmek hiçbir zaman söz konusu olmamıştı. **"OECD'de kalmak koşuluyla 77'lerin toplantılarına katılmak olanağı var mıdır, yok mudur"** sorunu inceleniyordu. Fakat bu rapor sonradan zaman zaman değişik şekillerde yorumlandı. Bunu hazırlayanlara birtakım ideolojik eğilimler atfedildi. Bunların hiçbirini doğru bulmuyorum. Rapor doğrudan doğruya bir araştırma raporuydu. Fakat sonunda hem OECD, hem de 77'lere üye olamayacağımız, bugünkü durumun değişmemesinin daha doğru olacağı sonucuna varıldı. Rapor yazmak hiçbir zaman bir suç teşkil etmez.

— Türkiye, BM'de ne kadar etkin? Türkiye'nin sözü ne kadar geçiyor? Ne kadar etkisi var? BM'deki Türkiye imajı nasıl tezahür ediyor?

TÜRKMEN — Şimdi bir noksanımız var, bunu kabul etmek lazım... Bir kere Güvenlik Konseyi'ne üye olamıyoruz. Güvenlik Konseyi'ne üye olduğu takdirde Türkiye daha etkili bir rol oynama imkânını bulabilir. Bu yok elimizde. İkincisi, uluslararası kuruluşlarda birçok komitenin başkanlıklarını elde etmek bakımından da çok parlak bir durumda olduğumuzu söylemek mümkün değil. Biraz bu yola gitmek lazım. Bunu yapamayışımızın sebebi de sık sık personel değiştirmemizden ileri geliyor. Bir komitenin başkanı olabilmek için uzun seneler aynı yerde kalmak, o komitede kendini göstermek, sıranın size gelmesini beklemek lazım. Bazen öyle bir şey oluyor ki, mesela bir fırsat çıkıyor ortaya.. **"Aman şu komite başkanlığına filanı aday gösterelim"** diyoruz, fakat o aday o sırada merkeze tayin edilmiş oluyor.

— BM'de gündeme olan ağırlıklı konulardan biri de insan hakları. Birtakım sözleşmeler var. Ayrıca insan haklarının geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürütülüyor. BM'nin bu konuyla ilgilenen özel komisyonu var. Genel Kurul'da da bazı ülkelerdeki insan haklarının durumuna ilişkin karar tasarıları oylanabiliyor. İnsan hakları alanındaki faaliyetleri açısından baktığımızda, Türkiye'nin BM'deki yeri nedir?

TÜRKMEN — İnsan hakları bakımından bizim tutumumuzda insan haklarına kendi iç hukukumuzda göstердiğimiz saygı ve verdiğimiz önem çerçevesinde hareket ediyoruz. Yani bu konuda herhangi bir önyargımız ya da çekindiğimiz bir nokta mevcut değildir. BM'nin insan haklarıyla mesgul olmasını destekliyoruz.

— Türkiye, BM İnsan Hakları Bildirgesi'ni imzalamış bulunuyor. Ancak daha sonradan BM tarafından insan hakları konusunda hazırlanan iki temel sözleşmeye Türkiye, henüz taraf olmuş değil. Bunlardan biri, yurttaşlık ve siyasal haklara ilişkin sözleşme, diğeri ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin sözleşme.. 1966 tarihli bu sözleşmelere ikiz sözleşmeler de deniyor. Türkiye bu sözleşmelere neden katılmıyor?

TÜRKMEN — Bir kısmı iç hukukumuza uymuyor. İkincisi, tabii bir de iç işlerine müdahaleye yol açmaması kaygısı vardır ki, sadece biz değil başka bazı Batılı devletler de bu sözleşmelere katılmamışlardır. ABD bu ülkelere örnek olarak verilebilir. Bu sözleşmelerin çok faydalı sözleşmeler olduğunu ve bunları imzalayan devletlerde insan haklarına çok büyük bir riayet ve hürmet gösterildiğini sakın zannetmeyin.

— Kıbrıs sorunu 1950'li yıllarla birlikte çeşitli şekillerde BM'nin gündemine gelmiştir. Kıbrıs sorununun bugün BM'deki önem derecesi nedir? Bir sıralama yaparsanız Kıbrıs sorunu bu sıralamada nerede yer tutar?

TÜRKMEN — Kıbrıs sorununun BM'nin uğraştığı en vahim meselelerinden biri olmadığı muhakkak. Bir kere diğer meselelerden farklı olarak Kıbrıs sorununda halen bir çatışma söz konusu değildir. Kan akmamaktadır adada. Adanın gerek kuzeyinde, gerek güneyinde normal bir hayat vardır. Diğer taraftan Kıbrıs meselesinde bir Doğu - Batı çatışması yoktur. İki açıdan yoktur. Bir kere Kıbrıs sorununun çözümü için kabul edilmiş genel çerçeve - iki bölgeli federasyon - herkes tarafından kabul edilmektedir. ABD ve Sovyetler Birliği dahil.. Diğer taraftan Kıbrıs sorununun çözüme kavuşamaması da Doğu - Batı genel ilişkileri için önemli bir unsur değildir. Bu bakımdan önceliği yoktur. Buna karşılık nispeten daha kolay bir mesele olduğu, Doğu - Batı çatışması olmadığı için bu meseleyi bir an evvel çözümleyerek BM için başarı kazanmak eğilimi ve arzusu da mevcuttur bazı üyelerde. Kırkıncı yıldönümünde hiç değilse Kıbrıs meselesinin çözümüne doğru önemli bir adım atılsın arzusu bazı üyelerde var. Bunun içindir ki, zaten ocak ayında yapılan Denktaş - Kipriyanu zirvesine büyük ümitler bağlandı. Kipriyanu bu teklifleri reddettiği zaman üzüldüler ve kendisini tenkit ettiler.□

BM'nin geleceğine ilişkin endişeler artıyor

Başarısızlık mı?

ŞEBNEM ATİYAS

NEW YORK — Bu yıl 10 devlet başkanı, 7 başbakan, bir başkan yardımcısı ve 130 dışişleri bakanının katıldığı BM Genel Kurulu'nun en önemli konularından birisi de **"BM'ye 'canlı, hareketli bir etkinlik' kazandırmak"** girişimleriydi. Tesadüf bu ya İsrail'in Tunus'ta FKÖ merkezini bombalaması da İsrail Dışişleri Bakanı'nın konuşmasından bir gün önceye rastladı. Ortalığı bir anda birbirine katan bu saldırının sonrasında Güvenlik Konseyi'nde konsey başkanı ve ABD daimi temsilcisi olarak konuşan **Herbert Okun** İsrail'in saldırısını desteklediklerini söylüyordu. Adeta bir ironi teşkil eden olaylar zinciri üyelerin BM konusundaki yaklaşımlarında daha aktif olmaları için kendiliğinden bir zemin hazırlamıştı.

Genel Kurul yaklaşırken BM Genel Sekreterliği, BM'de alınan kararların uygulanamaz ve işe yaramaz oluşlarından yakınarak ilk eleştiri bayrağını açtılar. Genel Sekreter **Perez de Cuellar** özel olarak kulis yapmak ve Amerikan yönetiminin tutumunu yumuşatmak amacıyla Washington'a gitti. Bilindiği gibi ABD geçen yıl BM bütçesine yaptığı katkıyı yüzde 25'den yüzde 20'e düşürmüştü. Ayrıca UNICEF'ten çekildi.

Sovyet casus yuvası

Amerikan yönetiminin bu BM karşıtı tutumu yeni değil. Özellikle Cumhuriyetçilerin iktidarda oldukları dönemlerde ABD'nin BM'ye karşı tutumu daha da sertleşiyor. Bir 'Sovyet casus yuvası' olarak değerlendirilen BM'ye ABD'nin tepki

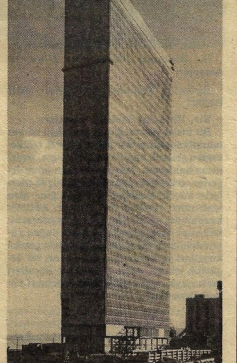

BM, diplomatları ve çalışanlarıyla New York'un en önemli gelir kaynağı.

duyması anlaşılmaz bir şey değil. Çünkü şimdiye değin alınan kararların pek azında BM ile hem- fikir olabilmişler.

Singapur Dışişleri Bakanı'nın genel tartışmaların ifadesi olarak seç..en sözleri şöyleydi:

"BM'nin modasının geçtiğini söyleyen karamsarlardan değilim. Ama BM'nin belli bir tehlike içinde olduğunu düşünüyorum. Bu tehlike kuruluşunun iki önemli nedeni olan barış ve güvenlik konularında BM'nin bugün etkisiz bir kurum haline gelmekte olmasıdır. Bundan kaçınmak için her üyenin samimi olarak kendisine sormasını istiyorum, BM düşerse kim kazanacak.."

Uzaydan gelecek bir işgal

BM'nin kuruluşundan bu yana geçen 40 yıl içinde 20 milyondan fazla insanın hayatına mal olan 300'ü aşkın bölgesel savaş çıktı. BM'nin çabaları bunların hiçbirinden olumlu sonuçlar çıkarmadı. Kıbrıs görüşmelerinde sürekli yer alan ve 1945 ağustosundan beri BM'de bulunan genel sekreter yardımcılarından **Brian Urfuhart 'Öyle zamanlar oluyor ki Güvenlik Konseyi'ne yasa (Charter) ilkelerini ve ruhunu hatırlatacak tek şeyin uzaydan gelecek bir işgal olduğunu düşünüyorum'** diyor.

Kuruluşundan itibaren ABD'de BM hakkında kuşkular vardı. New York Times Gazetesi editörlerinden **Rosenthal** BM'nin ilk zamanlarını anlatan bir yazısında hem **Roosevelt** hem **Truman**, dünyanın gidişatı hakkında laf söylemeye muktedir tek gücün beş büyükler olduğuna inanıyorlardı. ABD, Çin, Sovyetler, İngiltere ve Fransa. Savaş sonrasının büyükleri, BM'yi bunların propaganda mekânı olarak değerlendiriyorlardı. İngiltere ve Fransa kolonilerini kaybetip güçsüzleştiler, BM bloklara ayrıldı. Aktivitenin yeriniveto aldı.

Mürekkebi kurumadan

BM yasasının imzalanmasının yıldönümü nedeniyle haziranda yapılan toplantıda Filipinlerin ünlü generali Carlos Romulo atom bombasının BM beyannamesinin imzalanmasından bir iki hafta sonra kullanıldığını hatırlatarak, **"Mürekkebi kurumadan her şey belliydi,o zaman büyük hata yaptık. BM dünyayı felaketlerden kurtaramadı, savaşı engellemek temel amaçlarından biriydi, uluslararası barış temel amaçlarından biriydi, daha başından bu konuda başarısızlığa uğradı."** şeklinde konuşmuştu.

Tüm bunlara karşın Sovyet Bloku bastan beri BM'yi destekleyen bir politika izlemekte genel sekreterlik gibi kurumun başarısızlığını da üye devletlerin umursamazlığına yormaktı. 1960'da **Khruşçev** BM'yi ABD'de hor görülen bir kurum olmasından ötürü Sovyetler Birliği'ne davet etmişti. New York'u BM için kötü bir mekân olarak nitelendirilen Krşçev BM'nin Sovyetler Birliği'ne taşınması söz konusu olursa **"mümkün olan en iyi koşulların temin edileceğine"** söz veriyordu.

BM Genel Sekreterliği BM'nin etkisiz bir kurum olmasının nedenini üye devletlerin kurumu yalnızca bir propaganda mekânı olarak görmelerinden ve bunun dışında kurumun aldığı kararları umursamamalarında buluyorlar. Genel Kurula bu yıl başkan olarak seçilen İspanyol diplomat **Jaime de Pinies** 17 ekimde kurumun açılış konuşmasında BM'nin başarısızlığının nedeninin üye devletlerin 'benciliğinde' aranması gerektiğini belirterek 'BM'nin bir kriz içinde olduğunu kimseden saklamadıklarını' aksine bunun tartışılmasını istediklerini belirtti.

Genel Sekreterlik üye devletlere kuruluş belgesinin ve kurumun belgede belirtilen amaçlarının yeniden hatırlatılması gerektiği kanısında. 26 Haziran 1945'de San Fransisco'da 50 üye devletçe imzalanan BM belgesi 'insanların kendilerini yönetme ve kendi hayatlarını özgürce seçebilme hakkını -kendi kaderini tayin hakkını- bir kuruluş ilkesi olarak benimsiyor.□

Dünya BM'siz yaşayamaz

Prof. Dr. CAHİT TALAS

Birleşmiş Milletler çağımızın önemli ve olumlu bir olgusudur. Fakat, düşünsel kökeni antik çağlara doğru uzanır. Sümeri ve Etileri, eski Yunan ve Roma'yı aşıp orta çağa geldiğimizde şunları saptayabiliyoruz. Düşüncelere ve bu düşüncelerin ürünü olarak kurulmak istenilen uluslararası örgütlere üç temel amacın yol verdiği görülür. Bunlar, sürekli bir barış sağlamak, İslamın yayılmasını önlemek ve Bizans İmparatorluğu'na son vermiş olan Türklerin Avrupa'ya yerleşmesine engel olup onları Avrupa dışına çıkarmaktır. Orta Çağ aşılıp Yeni Çağa ulaşıldığında, 16'ncı yüzyıl ile birlikte örgütlenme üzerinde daha çok durulmaya başlanmış ve buna sürekli barış çalışmaları eklenmiştir. Hümanizm, Barışseverlik ve Uluslararası Hukuk çağdaş uluslararası örgütlerin kaynağı olmuştur. Şunu söylemek belki daha gerçekçi olur.

Çağlar boyunca ahlâkî düşünceler, bazan da evrenci ve uluslar-üstü, uluslar-arası ülküler bugünkü oluşları yakından etkilemişlerdir.

Düşünceler evreninde hiçbir şey kaybolmuyor; tamamiyle yitmiyor; sürekli oluş içinde bulunuyor. Bugünkü uluslararası örgütlerin temelinde örneğin, **Montesquieu, Rousseau, Bentham** ve **Kant** gibi düşünürlerin payları büyük olmuştur. Ama Avrupa'dan kaynaklanan uluslararasıcılığın başka bir gerçeği olduğunu da söylemek mümkündür. Bu da şudur; Aşağı yukarı bir yüz yıl 1814-1914 arası Avrupa barış içinde, savaşsız ve huzurlu bir ortamda yaşayamadı. 1814'ten sonra ihtilâllerle birlikte gelen genel ve yaygın bir savaş dönemi geçirdi. Böylece çok uzun, acılı ve zaman zaman düş kırıklıkları yaratan yollardan geçerek Milletler Cemiyetine (1919) gelindi. Ne var ki, Milletler Cemiyeti 20 yıllık kısa yaşamı boyunca ne evrensel olabilmiş, ne yeni bir büyük savaşa engel olmuş, ne de birkaç büyük devletin çıkar çatışmalarının dışına çıkabilmiştir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler'in kurulabilmesi, denilebilir ki, ve bir ölçüde de Milletler Cemiyeti'nin başarısız kisa yaşamından sonra alınan derslerle mümkün olmuştur.

Burada da evrenimizde hiçbir şeyin tamamiyle kaybolmadığı ve arkasında bir şeyler bırakarak gittiği gene saptanabilir.

I. Birleşmiş Milletler'in Doğuşu

Uzun tarihsel bir oluşumun çalkantılı gelişmeleri, Milletler Cemiyeti'nin bir dizi başarısızlıkları, bir yeni uluslararası düzenin kurulmasını gerekli kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması (1939) ile Milletler Cemiyeti çöküncе insanlık yeni atılımlara yöneldi. Yeni bir uluslararası örgütün doğuşu ufukta göründü. Çalışmalar savaş içinde başladı. Atlantik Bildirisi (1941). Birleşmiş Milletler Bildirgesi (1942), Dambarton Oaks Önerileri (1944) bu çalışmaların ürünleri ve başlıcalarıdır. Sonunda Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden ülkeler 1945 yılında San Fransisco'da toplanarak Dambarton Oaks önerilerini gözden geçirmişler ve 26 Haziran 1945'te oybirliğiyle Birleşmiş Milletler Andlaşmasını kabul etmişlerdir. 24 Ekim'de yürürlüğe girmiş bulunan bu andlaşma ile Birleşmiş Milletlerin kuruluşu hukuken tamamlanmıştır. O tarihten beri 24 Ekim günü, Birleşmiş Milletler günü olarak kutlanır. Irk, din, renk, inanç, ideoloji ve öğreti ayrılıkları söz konusu olmaksızın bir insanlık, bir dünya bayramı sayılır ve benimsenir, Türkiye'nin de 51 kurucu üye arasında bulunduğu bu dünya örgütü için en büyük özveriyi Türkiye yapmıştır. Birleşmiş Milletler'in doğrudan tavır aldığı Kore Savaşı'na katılmış ve Birleşmiş Milletler ilkelerinin geçerlilik kazanması için binlerce askerini savaş meydanlarında yitirmenin acısını yüreğinde duymuştur.

Görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler, devletlerin kararlarıyla kurulmuş ve devletlerin üye olabileceği bir dünya örgütüdür. Bugünkü üye sayısı 160'a çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri **Perez de Cuellar** 39'uncu yılında Birleşmiş Milletler için gerçekçi bir değerlendirme yapmış ve demiştir ki: **"Birleşmiş Milletler Andlaşmasını kabul etmekle dünya halkları devletler arasındaki ilişkileri yüzyıllar boyunca büyük acıdara ve art arda gelen çatışmalara yol açan düzenden çok farklı bir zemine oturtmuştur. Daha önce hiçbir dönemde uluslararası ilişkilerin yönetimine, andlaşmanın somut ve kurumsal olarak biçimlendirdiği gibi insan dayanışması kavramı engel olmamıştır."**

II. Birleşmiş Milletler'in Ülkü ve Amaçları

Birleşmiş Milletler Andlaşması şöyle başlar:

Biz, Birleşmiş Milletler Halkları;
Bir insan yaşamı içinde insanlığa iki kez tanımlanamaz acılar getiren savaş felâketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve andlaşmalarla uluslararası hukukun öteki kaynaklarından doğan yükümlülüklere saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde, daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya...

Bu açıklamada hemen şu amaçlar saptanabilir: 1) Barışı korumak, 2) İnsan haklarına saygı, 3) Bireyler ve uluslararasında eşitlik, 4) Adalete ve hukuka saygı, 5) Demokrasi ve özgürlük içinde ekonomik ve sosyal refahı yayma.

Birleşmiş Milletler'in çalışmaları 40 yıldan beri gelişerek sürmekte ve tüm insanlığı kapsamaktadır. Bu çalışmalar çeşitli alanlarda ve konularda yapılmaktadır. Fakat, barış, insan hakları ve ekonomik sosyal kalkınma, bu çalışmaların ana konuları olarak önümüze gelmektedir.

Barışı Korumak

Bir insan ömrü içinde iki kez insanlığa tarif olunamaz acılar getiren savaş felâketinden gelecek kuşakları korumak. Başta gelen temel amaç bu. Birleşmiş Milletler'in çalışmalarının büyük bir bölümü buradadır, bu konu üzerinde, yani barışı korumaya dönük çabalar içinde yığışıyor. Çünkü genel barış bitmeyen uyuşmazlıklar ve silahlanma yarışmalarıyla her zaman tehlikelerle karşı karşıya bulunuyor.

Birleşmiş Milletler savaştan arındırılmış bir dünya kuramıyor. Fakat, Birleşmiş Milletler kim, ne? Bizler, biz insanlar ve insanların oluşturdukları halklar ve devletler değil mi? Korkuya ve silahların dengesine oturtulmuş bir dünyada savaş korkusunun sürmesi ve bölgesel savaşların sürekliliik kazanması Birleşmiş Milletler'in başarısızlığı değil kuşkusuz. İnsanlar genellikle barış ya da öç alma duygusuna sahip olabilirler. Her ikisine birden sahip olamayacakları kesindir. Bu durumda önemli olan daha çok insanın barış duygusuna sahip olması ve barışın yanında ve barış için savaşanların yanında yer almasıdır. Şu halde dünya halklarının barışı yeğlemesi gerekiyor. Böyle olursa kendimizle de daha çok barış içinde olabiliriz.

İnsan hakları

İnsan hakları kavramı insanı, önce devletin aşırı yetkilerine ve bu yetkileri kötüye kullanımlarına karşı korumak, sonra da insana insanlık onuruna varaşır yaşam koşulları sağlayacak çalışmalarda bulunmak anlamını taşır. Birleşmiş Milletler Andlaşması hem başlangıcında, hem de yukarıda sözünü ettiğim 1'inci maddede insan haklarına değiniyor. Deniliyor ki, **"Ekonomik, sosyal, ekinsel ve insansal nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak Birleşmiş Milletler'in amacıdır.** Görüldüğü üzere insan hakları konusunda Birleşmiş Milletler üç temel işlev üstlenmiştir. Bunlar, 1) İnsan haklarının geliştirilerek yaygınlaştırılması, 2) İnsan haklarının korunması, 3) İnsan haklarının uygulanmaya aktarılmasıdır.

Kuruluşundan 3 yıl sonra, 1948 yılında Birleşmiş Milletler insanlık tarihinde yeni bir dönem başlattı. **İnsan Hakları Evrensel Bildirisini oy birliğiyle kabul etti.** Böylece denilebilir ki, insanlığın önünde yeni bir çağ açıldı. İşte, bu çağ insan hakları çağıdır. Bu hakları Birleşmiş Milletler'in oybirliğinde dünya halklarının önüne getiren evrensel bildirge şöyle başlıyor:

İnsanlık topluluğunun bütün üyelerinde bulunan onurun, eşit ve başkasına aktarılmaz haklarının tanınması konusunun özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının anası olmasının...

Ekonomik ve Sosyal Kalkınma

Dünya nüfusunun yarısından çoğu yoksulluk içinde yaşamakta ve gereksinim duydukları mallara ve hizmetlere yeterince ulaşamamaktadırlar. Oysa Uluslararası Çalışma Örgütü'nün anayasasında da belirtildiği gibi **nerede olursa olsun yoksulluk genel barış ve genel refah için tehlike oluşturur.** O halde, barışı korumak ve daha sağlıklı bir dünya yaratabilmek için ekonomik ve sosyal kalkınmayı bütün için gerçekleştirmek ve refahı yaymak gerekmektedir. Kaynakları ve refahı hakça bir bölüşüme getirebilmek için Birleşmiş Milletler zengin ülkelerden yoksullara kaynak, bilgi ve teknik aktarımın geliştirme çabalarını yoğunlaştırma içine girmiştir. 1959 yılında özel bir fon kurmuştur. Bu yoldan ve zengin ülkelerden ulusal gelirlerinin % 1'inin gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına ayırarak daha dengeli bir dünya yaratmaya yardımcı olmalarını istemiştir. Ne var ki, İsveç dışında hiçbir ülke Birleşmiş Milletler'in bu kararını yerine getirmemiştir.

SONUÇ

Birleşmiş Milletler'in yapabildikleri ve yapamadıkları çok tartışılabilir. İki nedenden ötürü böyle olur. Çünkü Birleşmiş Milletler bir dünya örgütüdür. Bir uluslararası forumdur. Orada tartışılarak rahatlanır. Bu tartışma uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırır. Tarafları birbirine yaklaştırır. Ohşan dünya kamuoyu silahlara başvurma yolunu geniş ölçüde önler. Bu oluş içinde birçok siyasal bunalım barışçı yollardan çözülmüştür. Ya da Kore durumunda olduğu gibi saldırgarı caydırıcı rol oynamıştır. Oraya halkların, olayların sorunlarının bir bölümü ister istemez yansır ve tartışma konusu olur. Bunun yanında insanların, halkların ve ulusların her biri Birleşmiş Milletler'den bir şeyler bekler. Onu kendi düşüncelerine, beklentilerine ve bir de çıkarlarına göre değerlendirir. Çıkarlar çatışması içinde birçok gerçek saptırılır ve duygusal değerlendirme ve kararlar öne çıkar.

1985'teki Birleşmiş Milletler 1945'tekinden çok farklıdır. 1945'in 51 kurucusuna 109 üye daha katılmıştır. Bunların önemli bir bölümü bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelerdir. Sömürgecilik Birleşmiş Milletler'in çabaları ile tasfiye olunmuştur. Bu **yeniler, eskilere** nazaran Birleşmiş Milletler'e sıkı bir duygusal bağlılık içindedirler. İki durum Birleşmiş Milletler'e daha canlı ve daha çok tartışmaya açık bir nitelik vermiştir. Bunlardan biri çıkar ayrılığıdır. Yenilerin yoksulluğu ve az gelişmişliği zengin ve ileri ülkeleri ekonomik ve sosyal konularda çoğu kez karşı karşıya getirmektedir. Öte yandan, uzun dönemler zenginler ve eskiler tarafından sömürülmüş olma olgusu, çıkar çatışmalarındaki akılcı tartışma, değerlendirme ve kararlara, duygusallığın heyacanını getirmekte, Birleşmiş Milletler forumuna geleceğe daha çok ışık getiren bir açıklık vermektedir. Bu durumu en çok Uluslararası Yeni Ekonomik düzene ve 20 yıl önce oluşan Birleşmiş Milletler Ekonomik Kalkınma ve Gelişme Konferansı'na ilişkin çalışmalar içinde görüyoruz.

Özet olarak şunu söyleyebiliriz. Birleşmiş Milletler'in kurulabilmiş olması önemli bir aşamadır. Barış ile gelen büyük coşku, duygusallık ve bir süre esmiş olan yazgı birliği havası içinde kurulmamış olsaydı, belki bir daha kurulamazdı. Kimi önemli başarı da kırk yıl ayakta kalması ve yaşamını canlı şekilde sürdürmesidir. Bundan böyle ve eğer bir nükleer savaş çılgınlığı olmazsa, dünyanın Birleşmiş Milletler'siz yaşayabileceğini düşünebilmek olanaksızdır. □

* *Cahit Talas. SBF Eski Öğretim Üyesi*

BM'nin başlangıcından bugüne kadarki sekreterleri

Norveçli Trygve Lie (1946-1952) | *İsveçli Dag Hammarskjöld (1953-1961)* | *Birmanyalı U-Thant (1961-1971)* | *Alman Kurt Waldheim (1971-1982)* | *Perulu Perez de Cuellar (1982 - —)*

Birleşmiş Milletler olmasaydı?

Birleşmiş Milletler, ne bir merkezi devlet, ne de devletlerin üstünde oturtulan bir dünya devleti olmayıp, uluslararası örgütlerin en evrenseli en kapsamlı olanıdır. Dolayısıyla, BM'den, BM Andlaşması ile saptanan çerçevenin ve öngörülen yöntemlerin dışında, uluslararası toplum sorunlarına çözümler beklenmektedir.

HÜSEYİN PAZARCI

Dünyadaki tatsız olayların, çatışmaların, saldırıların ardı arkası kesilmiyor, insan hakları çiğneniyor. Birleşmiş Milletler bunları niçin durdurmuyor? Yine, dünyanın kimi bölgelerinde açlık, sefalet almış yürümüş. Birleşmiş Milletler bu durumu niçin düzeltmiyor?

Bugün dünyada bu soruları bile kendi kendine soramayan milyarlarca insan olsa gerek. Ancak, biraz dünyayı izleyen, bilgisi ve kültürü buna olanak sağlayan birçok insan da umutsuzca bir biçimde bu soruları soruyor ve Birleşmiş Milletler'den bu sorunlara bir çözüm bekliyor.

Birleşmiş Milletler ne değildir?

Uluslararası ilişkiler konusunda yeterli bilgilere sahip olma olanağı bulunmayan kişilerin bu soruları sorması çok doğaldır. Gerçekler karşısındaki düş kırıklıkları da o kadar acı!.. Ancak, insanlık tarihine bir göz atılırsa, bütün yetersizliklerine karşın Birleşmiş Milletler'in tüm insanlığın dayanışma ve işbirliği alanında gerçekleştirilmiş en büyük örgütlenme olduğu görülecektir. Nitekim, 19. yüzyıla gelene kadar dünyada gözlenen örgütlenme biçimi, sosyal dayanışmanın kişi gruplarını öteki kişi gruplarından ayıran, soy, ırk, dil, din, kültür, coğrafi yakınlık ve ulus gibi nitelikler üzerine oturtulduğu, nispeten dar çerçevedeki örgütlenme biçimidir. Bu çerçevede önceleri, kentleri feodal birliklerin, dini birliklerin, v.b. oluşturdukları görülmektedir. 15-16. yüzyıldan itibaren ise tür dar çerçevedeki örgütlenmelerin özellikle ulus olgusu üzerine kurulan ulusal devlet biçimindeki örgütlenmelere yerini bıraktığı izlenmektedir. Bugün de toplumların nispeten dar çerçevedeki örgütlenmelerinin genel biçimi merkezi devlet olarak süregitmektedir.

Birleşmiş Milletler, ne bir merkezi devlet, ne de devletlerin üstünde oturtulan bir dünya devleti olmayıp, bu tür uluslararası örgütlerden biri; ancak, en evrenseli, en kapsamlı olanıdır. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler'den, B. M. Andlaşması ile saptanan çerçevenin ve öngörülen yöntemlerin dışında, uluslararası toplum sorunlarına çözümler beklenmesi gerekmektedir.

Çalışmalarını etkileyen faktörler

B.M. Örgütü'nün çalışmasını bugüne kadar iki önemli faktörün etkilediği görülmektedir. Bu faktörlerin ilki Doğu-Batı arasındaki ideolojik çatışma olmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen yıllarda başta ABD olmak üzere Batı Avrupalı devletler ile Sovyetler Birliği arasında ideolojik ayrılığın giderek ağırlığını daha çok duyurduğu gözlenmektedir. Bu ideolojik ayrılık, 1947'de bir "soğuk savaş" durumunu almıştır. Dolayısıyla, II. Dünya Savaşı sırasında B. M.'nin oluşturulmasına giderken ve B. M. Andlaşmasının hazırlanması aşamalarında ortak düşmanlarına karşı belli ölçüde bir birlik gösteren B. M. üyesi devletler arasında bu birliğin her düzeyde ve her konuda bozulduğuna tanık olunmaktadır. Nitekim, en başta, B. M.'nin siyasal ve askeri bakımdan örgütlenmesinin sürdürülmesi soğuk savaş ile sona ermiştir. Zira, B. M. Andlaşması'nın 47'nci maddesinde Güvenlik Konseyi'ne uluslararası güvenliğin gerektirdiği zaman askeri kuvvet kullanma konusunda yardımcı olacak ve bu kuvvetleri stratejik bakımdan

Kuvvet kullanılması BM Andlaşması'nda ilke olarak yasaklanmasına karşın BM, bölgesel uluslararası savaşı önlemekte başarılı olamamıştır.

yönetecek bir Kurmay Komitesi'nin kurulmasını öngörülmesine karşın, böyle bir komite hiçbir zaman gerçekleştirilememiştir. Öte yandan, ideolojik ayrılık sonucu, özellikle Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip olan 5 sürekli üye devletin (Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere, Fransa ve Çin) Doğu-Batı ilişkilerinde bu veto yetkilerini bir hayli sık kullanmak suretiyle B. M. Örgütü'nün etkin önlemler almasına engel oldukları görülmektedir. Ancak, bu ideolojik çatışma yalnızca siyasal konularda sınırlı kalmamakta ve her konuda —özellikle ekonomik ve sosyal konularda— bugün de B. M.'deki en temel çatışmaların dayanağını oluşturmaktadır.

B. M.'nin çalışmalarını önemli ölçüde etkileyen ikinci faktör ise, sömürgelerin büyük ölçüde sona erdirilmesi olayıdır. B. M. Andlaşması'nın da ana amaçları arasında yer alan halkların eşitliği ve kendi kaderlerini tayin etmeleri ilkesinin (Mad. 1/2) de etkisiyle, B. M. Örgütü sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmasında büyük rol oynamıştır. Zira, kurulduğu 1945 yılında B. M.'nin 51 kurucu üyesinin büyük çoğunluğu Avrupalı ve Amerikalı devletlerden oluşmaktadır. Nitekim, bu 51 üye arasında yalnızca 3 Afrika devleti (Güney Afrika Birliği, Habeşistan ve Mısır) ile 8 Asya Devleti (Suudi Arabistan, Çin, Hindistan, Irak, İran, Lübnan, Suriye ve Filipinler) bulunmaktadır. Bugün ise, B. M. 160 üye devlete sahip olup, bunların 80'den fazlası 1945'ten sonra bağımsızlığına kavuşan Afrika, Asya, Pasifik ve Karayipler'de yeralan eski sömürgelerdir. Sömürgelerin 1945'ten sonra bağımsızlıklarını kazanarak B. M.'ye üye olmaları ilk önce 1946-1947 yıllarında Asya'da başlamıştır. Bunu, özellikle 1960'tan bu yana gerçekleştirilen Afrikalı sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları izlemiştir. En son olarak da, Pasifik ve Karayipler'deki ada ya da takımada devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları bunlara eklenmiştir. Sömürgelerin bağımsız devletler olarak ortaya çıkmasının B. M.'de etkisi, en başta, siyasal bakımdan olmuştur. 1950'li yılların sonuna kadar Batılı devletlerin önemli ölçüde etkin olduğu B. M., 1960'lı yıllarda "Üçüncü Dünya" ya da "Bağlantısızlar" adıyla anılan bu yeni bağımsız devletlerin etkisi altına girmeye başlamıştır. Ancak, B. M. mekanizmasının bu devletlerin çoğunlukta olduğu Genel Kurul'a yalnızca tavsiye kararları almak yetkisi tanınması bir yandan, Güvenlik Konseyi'nde ise 5 sürekli üye devletin veto hakkına sahip bulunmaları öte yandan, "Bağlantısızlar" grubunun önemli siyasal sorunlarda etkisiz kılmayı sürdürmektedir.

Buna karşılık, bu dönemde, ekonomik ve sosyal konularda bağımsızlığını yeni kazanmış bu devletlerin etkilerinin giderek arttığı gözlenmektedir. Azgelişmiş bir ekonomik ve sosyal yapıya sahip bulunan bu devletlerin gereksinmeleri Batılı ya da sosyalist devletlerden çok değişik olduğundan, B. M.'den beklentileri de çok değişik olmaktadır. Bu çerçevede, "Bağımsızların" çabalarından kaynaklanan ve B. M.'de son yılların en önemli gelişmesi "Yani uluslararası Ekonomik Düzen" adı verilen bir uluslararası yeni düzen kurulması sürecinin başlaması olmaktadır. Daha önce Doğu-Batı çatışması olarak ortaya çıkan ve halen süregiden ideolojik çatışmanın ağırlığını bir ölçüde, bu yeni veriler karşısında, "Kuzey-Güney" çatışmasına bıraktığı izlenmektedir. Gerçi, B. M. Örgütü bu konulardaki çıkar çatışmalarını uzlaştırıcı çalışmaların yapıldığı formları oluşturmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda Batılı devletlerin B. M. çerçevesinde yeralan bazı konularda giderek ağırlıklarını kaybettikleri ve bu oluşturulan mekanizmaları tasvip etmedikleri izlenmektedir. Bunun son örneklerinden birini 1982 aralık ayında imzalanan ve henüz yürürlüğe girmemiş bulunan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin öngördüğü uluslararası deniz yatağının işletilmesi konusu oluşturmaktadır. İkincisini ise, B. M.'nin eğitim, bilim ve kültür konularında uzmanlık kurumu olan UNESCO'nun bu alanlarda yaptığı bazı çalışmaları nedeniyle ABD'nin bu örgütten ayrılması oluşturmaktadır.

Başardıkları ve başaramadıkları

Yukarıda belirtilen veriler çerçevesinde Birleşmiş Milletler birçok olumlu işler yapmaktan geri kalmamıştır. En başta, Birleşmiş Milletler, birçok alanda hukuksal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Böylece, bugün deniz (1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi), uzay (bugüne kadar yapılan 5 evrensel andlaşma), insan hakları (1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve 1966 İnsan Hakları Sözleşmeleri), diplomasi ve konsoloslık ilişkileri (1961 ve 1963 Viyana Sözleşmeleri) gibi konulardaki temel andlaşmaların hepsi Birleşmiş Milletler ürünüdür. Ancak, Birleşmiş Milletler'in teknik düzeyde yaptığı çalışmaların en büyük bölümü ekonomik ve sosyal alanda işbirliği konusunda olmaktadır. Önceleri yalnızca ekonomik ve sosyal kalkınma amacıyla azgelişmiş ülkelere teknik ve mali yardım yapma biçiminde gerçekleştirilen bu çalışmalar, 1964 yılından başlayarak yapısal sorunlara yönelik bir içerik kazanmışlardır. Böylece, 1964'te UNCTAD kısa adıyla anılan ve amacı uluslararası ticareti düzenlemek olan B. M. Ticaret ve Kalkınma Konferansı kurulmuştur. Bunu, 1970'li yıllarda "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" arayışı izlemiştir. Ancak, B. M.'nin bu konularda somut düzenlemeler gerçekleştirdiğini söylemek olanağı bugün için çok azdır.

Buna karşılık, kuvvet kullanılması B. M. Andlaşması'nda ilke olarak yasaklanmasına karşın B. M., bölgesel uluslararası savaşı önlemekte başarılı olamamıştır. Ancak, bu konudaki değerlendirmeyi de Birleşmiş Milletler olmasaydı ne olurdu diye yapmak gerekmektedir. Kanımca bu sorunun cevabı Birleşmiş Milletler'in lehinedir. □

** Hüseyin Pazarcı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesidir*

Bazıları daha fazla eşit

Birleşmiş Milletler, tüm zayıflık ve aksamalarına karşın, 40 yıldır dünyamızda moral bir platform olarak boy göstermektedir. Bu platformda ufak ülkeler seslerini duyurmakta, birçok haksızlıklar dile getirilmektedir.

ERGUN BALCI

40 yıl önce, 26 Haziran 1945'te San Fransisco kentinde 50 ülkenin heyetleri onar dakika ara ile Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalıyordular.

Büyük umutlarla kurulan BM'nin üyeleri hızla çoğalarak, günümüzde 160'a çıkmıştır. Ancak BM'de çoğalan sadece üye sayısı değil. Örgütün sorunları ile başarısızlıklarının bilançosu da hızla kabarmış ve bu olgu BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a eylül ayında yaptığı bir açıklamada, **"Dünya teşkilatının köklü reformlara gereksinmesi var"** dedirteçek boyutlara ulaşmıştır.

Birleşmiş Milletler; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekretarya olmak üzere altı temel organdan oluşur.

Ama örgütün uluslararası bunalımlar ve özellikle barış ve güvenlik karşısında başarı ya da başarısızlıklarının muhasebesi yapılırken gözönünde tutulması gereken organlar, Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul'dur. Günümüzde büyük bunalımların çoğu karşısında çaresiz duruma düşen Dünya Teşkilatı'nda yapılması önerilen reformlar da bu iki temel organla ilişkilidir.

BM Anayasası'nın 2. maddesinin 1. paragrafında örgütün, tüm üyelerinin **hükümran eşitliği** ilkesine dayandığı yazılır. Bu, BM Yasası'nın temel ilkelerinden biridir. Ne var ki, BM Anayasası saptanırken, eski Milletler Cemiyeti Yasası'ndan esinlenerek, **"Tüm üyeler eşittir, ama bazı üyeler daha fazla eşittir"** görüşünden hareket edilmiştir.

Prof. **Stephan Goodspeed**'in **"büyük devletlerin, büyüklüğünün yasal tanınması"** şeklinde tanımladığı bu ilkenin eski Milletler Cemiyeti Yasası'nın 4. maddesinden esinlenildiği söylenebilir. Milletler Cemiyeti'nin 4. maddesine göre, Konsey ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dan oluşacaktı. ABD'nin örgütün dışında kalması 1926'ya kadar daimi üye sayısının dört olmasına yol açmış, bu tarihte Konsey'deki boş koltuk Almanya'ya verilmişti. 1934'te Sovyet Rusya atıncı daimi üye olarak Konsey'e girmiş, ertesi yıl ise Almanya ve İtalya'nın çekilmeleri ile daimi üye sayısı yine dörde inmişti.

Birleşmiş Milletler Anayasası, **"Büyük devletlerin büyüklüğünün yasal tanınması"** ilkesini sürdürmüştür. 23. madde, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin olacağını belirtir. Büyük devletlerin statüsü, 27. madde ile daha da sağlamlaştırılmıştır. Bu madde Güvenlik Konseyi'nde prosedür sorunlarının dışında kalan tüm konularda alınacak kararlarda beş daimi üyenin oyunun bulunmasını şart koşarak, BM'nin sık sık felç olmasına yol açan ünlü veto hakkını tanımıştır.

BARIŞ VE GÜVENLİK ÖRGÜTÜ

BM, her şeyden önce bir barış ve güvenlik örgütüdür. Daha doğrusu temel görevi uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Nitekim anayasasının 1. maddesinde örgütün temel görevleri şöyle sıralanır: **"Uluslararası barış ve güvenliğin korunması; bu amaçla barışa yönelik tehditleri etkisiz kılacak etkili ortak güvenlik önlemlerinin alınması, saldırıların bastırılması ve adalet ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak uluslararası anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi."** Örgüt, 1945'te San Fransisco'da büyük umutlarla kurulurken, barışın temel direğini oluşturacağı, keyfi politikanın yerini ortak güvenliğe terk edeceği sanılmıştı. Eski Milletler Cemiyeti'nde saldırgan devlete karşı yaptırım uygulamak her ülkenin takdirine bırakılırken, bu yetki Birleşmiş Milletler'de merkezi otoriteyi temsil eden Güvenlik Konseyi'nde toplanmış ve BM Anayasası'nın 25. maddesinde bu organın kararlarına uymanın zorunlu olduğu ilkesi konmuştu. Ayrıca, Milletler Cemiyeti'nde kullanılan oybirliği yöntemi, BM'de yerini adi ve üçte iki çoğunluk sistemine terk etmiş, böylece daha demokratik bir düzenin kurulması öngörülmüştür. Ne var ki yukarıda sözü edilen "veto" hakkı ile büyük devletlerin sözüne yine önce lik tanınmıştır.

15 üyeden oluşan Güvenlik Konseyi'nde büyük devletlere tanınan ayrıcalıklı statü, BM'nin kurucularının akıllarına getirmedikleri ilginç bir gelişmeye yol açmıştı. San Fransisco'da Dünya Teşkilatı'nda Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul'un uyum içinde çalışacakları, bu uyumun örgütün gücünü arttıracağı düşünülmüştü. Ancak Güvenlik Konseyi'nde büyük devletlere tanınan ayrıcalıklı statü, Genel Kurul'un Konsey'e rakip bir organ olarak gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Büyük devletlerin yetkilerin den giderek daha fazla tedirgin olan küçük ülkeler, Genel Kurul'u bir sığınak, ya da Güvenlik Konseyi'ne karşı bir denge unsuru olarak görmeye başlamışlardır.

Bu denge sağlanabilmiş midir?

Hayır. Çünkü BM Anayasası'nın 25. maddesine göre Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymak zorunlu olduğu halde, Genel Kurul'un kararları sadece tavsiye niteliğinde olup, bu kararlara uyma zorunluluğu yoktur. Öte yandan büyük devletler de Genel Kurul'daki oy eşitliği ilkesinden tedirgin olmuşlardır. Dünya nüfusunun aşağı yukarı % 40'ına yakın bölümünü oluşturan beş büyük devlet, Genel Kurul'da toplam nüfusları 2 milyona ancak ulaşan 6 yıldız ülke tarafından azınlıkta bırakılabilmektedirler. Örneğin Genel Kurul'da 260 milyonluk bir Sovyetler Birliği, ya da 240 milyonluk ABD'nin oyu ile 240 bin nüfuslu İzlanda'nın oyu aynı ağırlığa sahiptir. Küçük ülkeler, Güvenlik Konseyi'nde büyük devletlere tanınan ayrıcalıklı statüden yakınırken, büyük devletler de Genel Kurul'daki oylamalarda eşitlik ilkesinden tedirgin olmaktadırlar. Böylece başlangıçta iki organ arasında kurulması öngörülen uyum ve işbirliği yerini, giderek sertleşen bir çekişme ve rekabete terk etmiştir. Bu olgudan en fazla yakınan ülkenin ABD olduğu söylenebilir. Genel Kurul'da 3. Dünya ülkelerinin sayısının hızla artması, uygulamalarda ABD ile Batılı ülkelerin çoğunlukla azınlıkta kalmalarına yol açmaktadır. Bu organda göze çarpan ilginç bir gelişme de **"blok oylaması"** denen olgudur. Bir dizi Latin Amerika ülkesi ile Batılı devletler ve Asya ile Afrikalı bazı ülkeler genellikle ABD'nin doğrultusunda oylarını kullanırken, sosyalist ülkelerle 3. Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu Sovyetler Birliği ile birlikte oy vermektedir. Böylece Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul arasındaki çekişmeye, Genel Kurul'un iç çekişmesi de eklenince, BM örgütünün etkinliği büyük ölçüde azalmaktadır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, kapitalist ve sosyalist ideolojiler arasında rekabetin bulunduğu, büyük çoğunluğu sömürgecilikten yeni kurtulmuş 3. Dünya ülkelerinin ise bir arayış içinde oldukları dünyamızda, Genel Kurul'dan daha uyumlu bir tablo beklemek, herhalde gerçekçilik olmazdı.

BARIŞ İÇİN BİRLEŞME

Genel Kurul, rekabet içinde bulunduğu Güvenlik Konseyi'ni BM tarihinde zaman

İnsanlığın vicdanına seslenilebilen BM'li bir dünya, BM'siz dünyadan daha iyidir.

zaman **"sollamayı"** denemiştir. Bu denemelerin en çarpıcı örneği 1950 yılında ortaya çıkmış ve beş büyük devlete tanınan **"veto"** hakkı yüzünden işlemez hale gelen Güvenlik Konseyi'nin büyük bunalımlarda BM'yi felce uğratmasını engellemek için ünlü **"Barış İçin Birleşme Kararı"** (Uniting for Peace Resolution) kabul edilmiştir. Bu kara göre, Güvenlik Konseyi'nin vetodan ötürü işlemez hale geldiği durumlarda Genel Kurul, BM üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile 24 saat içinde toplanıp buhranı görüşebilir. Ne var ki, Genel Kurul'un tavsiyeleri, Güvenlik Konseyi'nin kararları gibi bağlayıcı nitelikte olmadığından, bu girişim de Dünya Teşkilatı'nı içine düştüğü çıkmazdan kurtaramamıştır.

Bu noktada şuna işaret etmekte yarar var. Genel Kurul'un kural olarak bağlayıcı niteliğe sahip bulunmayan tavsiyeleri, iki şekilde uyulması zorunlu özelliğe bürünebilir.

Birinci şıkta, taraflar daha önce yaptıkları özel bir anlaşma ile Genel Kurul'un tavsiyelerine uymayı kabul edebilirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya ile yapılan barış anlaşmasında, ABD, İngiltere, Sovyetler ve Fransa, İtalya'nın Afrika'daki sömürgelerinin yönetimi konusunda Genel Kurul'un yapacağı tavsiyelere uymayı önceden kabul etmişlerdi.

İkinci şekilde ise, Genel Kurul'un tavsiyesi Güvenlik Konseyi'nin desteği ile zorunlu niteliğe bürünebilir. Nitekim Genel Kurul, 1947 yılında Filistin'in bölünmesi konusunda yaptığı tavsiyede, bu tavsiyeye uymayan tarafın Güvenlik Konseyi tarafından barışı tehdit ettiğinin saptanmasını ve Güvenlik Konseyi'nin gerekli gördüğü askeri ya da ekonomik yaptırımları uygulamasını istemiştir. Böylece Genel Kurul'un tavsiyesi, Güvenlik Konseyi'nin desteği ile zorunluluk kazanmıştır.

BM'nin geçmişine göz attığımızda, örgütün büyük bunalımlar karşısında başarısızlıklarının listesinin, başarı listesinden çok daha kabarık olduğunu kolay kolay fark etmek gerekiyor.

Gerçi BM, 1946'da İran, 1949'da Endonezya bunalımlarının çözümlenmesinde başarılı rol oynamış, Kongo bunalımında büyük devletlerin işe karışmalarını önlemiştir. Ama Dünya Teşkilatı büyük bunalımlarda hiçbir varlık gösterememiştir. ABD'nin Dominik, Vietnam ve geçen yıl Grenada'ya yaptığı müdahaleler, İsrail'in Lübnan'a saldırısı, Sovyetler Birliği'nin ise Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan'a yaptığı müdahaleleri Dünya Teşkilatı seyretmekten öteye gidememiştir. BM'nin Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesini önlediği iddia edilmiştir. Ancak unutulmamalı ki, Güvenlik Konseyi'nde Kore'ye müdahale kararı, Sovyet temsilcisinin Konsey'de bulunmadığı bir sırada kabul edilmiştir ve ABD karar çıkar çıkmaz Kore'ye asker göndermiştir. Diğer bir deyişle, ABD, Kore'de BM bayrağı altında kendi savaşını vermiştir.

Ama BM'nin tüm başarısızlıklarından ötürü bu örgütü suçlamak doğru olur mu?

Güvenlik Konseyi ile Genel Kurul arasındaki sürtüşme, büyük devletlere tanınan ayrıcalıklı statü ve aldığı bazı yapısal bozukluklar, Dünya Teşkilatı'nın büyük bunalımlar karşısında bocalamasında kuşkusuz rol oynamıştır.

Ama son tahlilde BM, insanın kurduğu ve 160 ülkenin ulusal çıkarının çatıştığı bir örgüttür. Bu bakımdan örgütün başarısı, üye ülkelerin taahhütlerine sadık kalmaları, BM Anayasası'ndaki ilkelere saygı göstermeleri ve orantılıdır. Üye ülkelerin böyle bir davranışta bulunduklarını söylemek ise çok zordur. Kuvvet politikasının hâlâ revaçta olduğu dünyamızda, BM'nin tüm bunalımları çözümlemesini beklemek en azından hayalcilik olur. ABD ile Sovyetler Birliği, işbirliği yaptıkları zamanlar önemli bunalımların çözümlenebileceğini göstermişlerdir. Nitekim 1956 Süveyş bunalımı iki süper gücün ortak hareket etmeleri ile kısa sürede yatıştırılmıştı. Moskova ile Washington'un işbirliği yapmadıkları zamanlar ise BM büyük bunalımlar karşısında seyirci kalmaktan öteye gidememektedir. Bu olgunun sorumluluğunu da Dünya Teşkilatı'na yüklemek herhalde haksızlık olur.

Birleşmiş Milletler, tüm zayıflık ve aksamalarına karşın 40 yıldır dünyamızda moral bir platform olarak boy göstermektedir. Bu platformda ufak ülkeler seslerini duyurmakta, birçok haksızlıklar dile getirilmektedir. Gerçi bu haksızlıkların bir bölümüne çare bulunamıyor, ama hiç olmazsa, New York'taki **'cam binadan'** insanlığın vicdanına seslenme olanağı sağlamıyor.

Her şeye rağmen, BM'li bir dünya, BM'siz bir dünyadan daha iyidir. □

BM'nin 38. katında matematiksel denklemler

Cuellar'ın Kıbrıs sentezi

SEDAT ERGİN

NEW YORK — Birleşmiş Milletler Merkezi'nin 38'inci katına çıktığınızda Manhattan Yarımadası boyunca kuzeyden güneye doğru birbiri ardına dizilmiş dev gökdelenlerin arasında kendinizi bir hiçlik duygusuna kaptırabilirsiniz, ya da çorak Ankara bozkırından gelmiş bir Türk gazetecisi olarak bir bilimkurgu filminde de hissedebilirsiniz kendinizi...

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri **Perez de Cuellar** ve sekretaryasının büroları BM binasının en yüksek noktası olan bu kattadır. BM'nin çalışmaları ve yürütrügü girişimlerle ilgili bütün kararlar 38'inci kattan geçmektedir. de Cuellar'ın yakın kurmayları da yine bu katta üslenmişlerdir. Ve bu kattaki odalardan bir ikisinde duvarda asılı Kıbrıs haritaları gözünüze çarpacaktır.

İşte Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs sorununu bir çözüme kavuşturmak amacıyla hazırlanan bütün planlar, başka merkezlerin yakın işbirliğiyle kotarılan bütün uluslararası senaryolar, New York'un çarpıcı görüntüsünün fon oluşturduğu bu gökdelenin 38'inci katında kaleme alınır...

Bugünlerde 38'inci katta Kıbrıs sorununa ilişkin olarak hangi rüzgârlar esiyor? 38'inci katta boydan boya bir tur attığınızda derin, sessiz, ancak yoğun bir faaliyetin sürdüğünü gözlemek mümkün...

BM'nin Perulu Genel Sekreteri Perez de Cuellar, Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla son olarak nisan ayında hazırladığı ikinci belgenin Türk diplomasisinin etkili desteğinde KKTC Cumhurbaşkanı **Rauf Denktaş**'ın ince manevralarıyla rafa kaldırılmasının yarattığı hayal kırıklığından yeni sıyrılmış ve ne sonuç getireceği şimdilik kestirilemeyen sayısız denemelerinden bir yenisinin altyapısını hazırlamakla meşgul.

Perez de Cuellar, geçen yıl kasım ayında taraflara sunduğu planın 1985 ocak boru'ğunda KKTC tarafından kabul edilip Kıbrıs Rum yönetimi tarafından reddedilmesi, hemen ardından nisan ayında getirdiği değiştirilmiş belgenin ise Rumlarca benimsenip bu kez Türk tarafınca, "kesilmesi"nden sonra şimdi üçüncü belgesinin hazırlıklarını sürdürüyor.

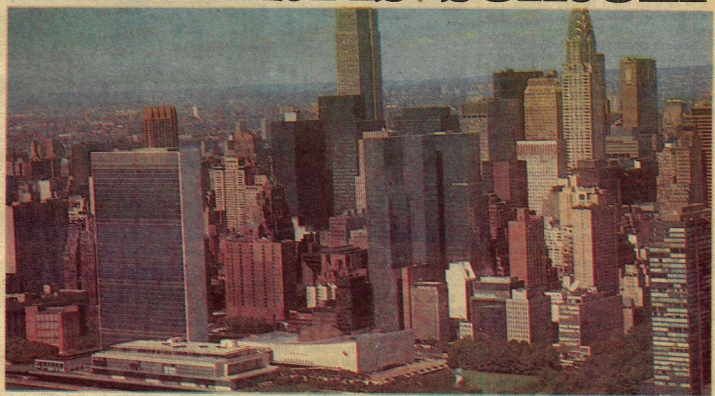

CAM BİNA — 38. katındaki denklemlerin çözümü sonucu bir senteze ulaşılacak mı?

Genel Sekreter ne düşünüyor?

Perez de Cuellar, üçüncü belgeyi hazırlarken hangi noktadan yola koyuluyor? Genel Sekreter, her iki girişimin de başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Türk ve Rum tarafları arasında sorunun özüne ilişkin konular üzerinde ilk kez **"bu kadar ciddi bir yakınlaşma"**nın ortaya çıktığına inanıyor. de Cuellar, her iki belgenin de uygulama şansı bulamamasına karşılık tarafların kabul ettikleri noktalara bakıp ortak unsurları biraraya getirdiğinde, bu yakınlaşmayı **"kamtlayabileceği"** görüşünde. Ona göre, **"İki tarafın görüşleri arasında kavramsal bir gelişme söz konusu..."**

Genel Sekreter'in hazırlayacağı üçüncü belge aslında kasım 1984 belgesinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan ve 1984 ağustos ayında başlattığı sürecin devamı olacak. Perulu diplomat, sürdürdüğü çabaları **"kesintisiz bir süreç"** olarak görüyor ve kabul edilmeseler bile gerek kasım gerekse nisan belgelerini bu sürecin tutanağa geçen birer aşamaları olarak nitelendiriyor.

Üçüncü belge de kasım ve nisan belgelerinin bir uzantısı olarak hazırlanıyor. de Cuellar üçüncü belgenin çatısını üç aşağı beş yukarı çatmış durumda. Halen bu yeni belgeye ilişkin bazı düşünceleri zihninde **"olgunlaştırmakla"** meşgul.

Bir kere, yeni belgesinde kasım ve nisan belgelerindeki ortak noktaları vurgulamaya, görüş birliği olan hususları ön plana çıkarmaya çalışacak. Uğraşının bütün güç'lüğü de görüş ayrılığı olan ve her iki tarafın da müzakere pozisyonları açısından **"hayati"** gördükleri konuları nasıl bir denkleme oturtacağı noktasında doğuyor.

Bu çerçevede BM'nin 38'inci katında bugünlerde bazı matematiksel denklemlerden sıkça söz edildiğini belirtmeden geçemeyeceğiz. Denklem şu hesaba dayanıyor:

Geçen ocak ayında Rumlarca reddedilen ancak Denktaş'ın olurunu bildirdiği kasım belgesi **"(a) faktörü"** olarak adlandırılıyor. Kıbrıs Rum yönetimi lideri **Kipriyanu**'nun benimseyip, bu kez Türk tarafının itiraz ettiği nisan belgesi ise **"(b) faktörü"**.. Halen oluşturulmakta olan üçüncü belge ise **"(c) faktörü"**.

Genel Sekreter denklemini ilk aşamada şöyle kuruyor: a-b = c. de Cuellar'a göre, matematiğin mantığına sadık kalınırsa, bu denklem şöyle de ifade edilebilir: b (nisan belgesi) - c (üçüncü belge) = a (kasım belgesi)...

Yani, üçüncü belge kasım belgesinden nisan belgesi çıkartıldığında ortada kalan unsurlara dayanacak. Bu formülasyona göre, nisan belgesinden yeni belge çıkartılırsa da ortaya Türk tarafının olurunu bildirdiği a, yani ilk başlaki kasım belgesi ortaya çıkacak...

Denklem ne kadar gerçekçi?

Bu denklemden hareket ederek, yeni belgede Türk tarafının nisan ayında itiraz ettiği birçok konudaki unsurların Genel Sekreter'ce dikkate alınacağı söylenebilir. Bu husus, BM'nin 38'inci katında da gizlenmiyor ve **"Türk tarafının itirazları özellikle Sayın Denktaş'ın geçen yaz Genel Sekretere gönderdiği ayrıntılı mektup dikkate alınarak yeni belgeye yansıtılacaktır"** deniliyor.

Bu çerçevede, özellikle Türk toplumunun güvenliği konusunda Perez de Cuellar'ın ikinci belgeye kıyasla yeniden birinci belgedeki çizgiye yaklaşacağı şimdiden söylenebilir. Hatırlanacağı gibi, de Cuellar, ikinci taslakta Türkiye'nin güvencesini yumuşatmış ve adadaki Türk askerlerinin çekilmesinin **"daha siyasi çözüm kesinleşmeden bir takvime bağlanmasını"** öngörmüştü. Genel Sekreter bu davranışı sonucu gerek Ankara, gerek Denktaş'ı karşısında bulmuştu.

de Cuellar, sentez peşinde

de Cuellar Türkiye'nin garantisi konusunda tutumunu yeniden ayarlarken, Türk tarafının nisan belgesinde itiraz ettiği diğer değişiklikler konusunda bir orta yol bulmaya çalışacak. Türk tarafının itirazı başlıca şu noktalar üzerinde toplanıyor: 1- Kasım belgesinde Türk temsilcilerine Meclis ve Senatoda tanınan ağırlıklı oy'un ve Cumhurbaşkanı'nın Türk yardımcısına ta-

Türkiye BM oylamalarında ABD'ye sadık mı?

NEW YORK — Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kullandığı oylarla ilgili olarak genel davranış kalıplarına bakıldığında şu çarpıcı olgu ile karşılaşmak mümkün: Türkiye, NATO ve genelde Batı dünyası içinde Yunanistan ile birlikte ABD'yi en az destekleyen iki ülkeden biri. Ancak İslam Konferansı üyelerinin kullandıkları oylara bakıldığında aynı Türkiye bu kez ABD'ye en büyük desteği veren ülke olarak beliriyor.

Başka bir deyişle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türkiye Batı grubu içinde ABD'ye **"en az sadık"**, ama İslam grubu içinde ise, **"en sadık"** ülke olarak Reagan yönetimi nezdinde **"özgün"** bir yer ediniyor.

Söylediklerimizi istatistiklerle gösterelim: BM Genel Kurulu'nun geçen yılki 39'uncu Genel Kurulu'nda yapılan oylamalarda NATO ülkelerinin ABD ile uyum ortalaması yüzde 63 dolayında. NATO üyesi olmayan Avrupa ülkeleri de dahil edildiğinde Türkiye'nin bu sıralamadaki yeri değişmiyor.

Bu grupta İngiltere yüzde 82 ile ABD'yi en çok destekleyen üye olarak sıralamada en üstte yer alıyor. Sondan ikinci sırada ise yüzde 35'lik uyum oranı ile Türkiye ve yüzde 27 ile Yunanistan (sonuncu) bulunuyor.

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından her yıl bu konuda Kongre'ye sunulan rapora göre, İslam ülkelerinin ABD ile birlikte oy kullanma ortalaması yüzde 12'ye düşüyor. En sonlarda yüzde 7.1 ile 4.32 oranında değişen oylarıyla İran, Libya, Suriye ve Güney Yemen gibi Orta Doğu'nun radikal ülkeleri yer alıyor. İslam Konferansı'na üye ülkeler arasında Türkiye ise yüzde 35'lik uyum oranı ile birinciliği kimseye kaptırmıyor.

Kongre'de BM Genel Kurulu'nda kullandığı oylar nedeniyle Türkiye'ye en çok kızan kişilerin başında Senato Tahsisat Komitesi Dış Ödenekler Alt Komitesi'nin Başkanı Wisconsin Cumhuriyetçi Senatörü **Robert Kasten Jr.** geliyor. Dış yardımların Kongre'den geçmesinde kilit bir rol oynayan bu Alt Komite'nin Başkanı bakalım geçenlerde bu konudaki tepkisini dile getirmek için kaleme aldığı ve **"New York Times"** da yayımlanan **"BM'deki Sözde Dostlarımız"** başlıklı yazısında neler diyor:

"Kendilerine ihtiyacımız olduğunda NATO müttefiklerimizin çoğu nedense ortalarda gözükmüyorlar. Örneğin Yunanistan, Papandreu hükümeti oylamaların yüzde 75'inde bize katılmadı. Türkiye'ye gelince Genel Kurul'un 39'uncu dönemindeki tutumu Yunanistan'dan pek aşağı kalır değildi. Türkiye oylamaların yalnızca yüzde 35'inde bize destek verdi. Bir önceki dönemnde bu destek yüzde 40 iken bir yıl içinde yüzde 5'lik bir düşüş göstererek desteğinin gerilemesi dikkat çekici. Türkiye bizim için çok hayati olan İsrail'in BM'deki yetki belgeleri ile ilgili oylamada bize destek vermekten kaçındı.." □

nınan veto hakkının sınırlanması, 2- Federal devletin yetkilerinin, Türkleri yeniden Rumların çoğunluğunun idaresi altına koyacak şekilde azaltılması, 3- Ve nihayet kasım belgesinde "yüzde 29'un üzerinde" şeklinde yer verilen toprak ayarlamasıyla ilgili deyimin ikinci belgede "yüzde 29 dolaylarında" şeklinde bir ifadeyle esnekleştirilmesi...

Sonuçta Genel Sekreter üçüncü girişiminde Türkiye'nin garantisini yeniden güçlendirirken, kurulacak federasyonun niteliğine ilişkin anayasal konular ve toprak düzenlemelerinde birinci ve ikinci belgenin ortalamasını almaya çalışacak. Diğer bir deyişle Türk ve Rum pozisyonlarını biraz daha geriletip iki belgenin bir sentezi ile ortaya çıkacak.

Hal böyle olunca ortaya çıkacak formül, 38'inci katta **"zikredilen"** denklemin ağırlıklarını tam olarak yansıtabilir mi? Burada bir şüphe payı bırakmak lazım, çünkü her ne kadar Türk tarafı **"nisan belgesi öldü"** diyorsa da yeni girişimde Genel Sekreter tutanağa geçen bu metinden de esinlenecek ve Türk tarafının pozisyonunda ocak zirvesine kıyasla biraz daha **"aşınma"** öngörecek. Genel Sekretere göre, **"Ocak zirvesindeki yapıcı tutumuyla Türk tarafı beş altı aylık bir süre için olumlu puan topladı. Ancak bu hava dağılmaya başladı. Onun için durup yeniden yakıt ikmali yapmak gerekiyor."**

Denklemin dış direnç hesapları

Bu noktada Genel Sekreter'in, çatısını çattığı denklemin dış faktörlere ilişkin direnç hesaplarını iyi tuttuğunu da belirtmek lazım. Bu nedenledir ki, Genel Sekreter önümüzdeki hafta burada BM'nin kırkıncı kuruluş yıldönümü kutlamaları sırasında Başbakan **Turgut Özal** ve Yunan Başbakanı **Andreas Papandreu** ile yapacağı görüşmelere büyük önem veriyor. Hafta başında da Kıbrıs Rum yönetimi lideri Kipriyanu ile görüşen de Cuellar, üçüncü planın büyük bir olasılıkla bu görüşmelerini tamamladıktan sonra kasım ayında masaya getirecek...

Ankara ise, üzerinde **"hassasiyetle"** durduğu ilkeler dikkate alındığı sürece kendisine yardımcı olacağını Genel Sekretere bundan kısa bir süre önce Dışişleri Bakanı **Vahit Halefoğlu**'nun ağzından bildirmiş bulunuyor. Bu ilkeler, 1- Ankara'nın garantisi, 2- Kurulacak federasyonda iki tarafın siyasal eşitliği ve 3- İki kesimlilik, yani federe devletleri ayıran kesin sınırların çizilmesi.

Türk tarafı de Cuellar'a yardımcı olacağını belirtirken, son günlerde aralarında ciddi bir güven bunalımı patlak vermiş olan Papandreu ile BM Genel Sekreteri'nin yapacağı görüşmenin son anda PASOK liderinin New York'a gitmekten vazgeçeceğinden sözetmesi belki bu senaryoda küçük çapta bir değişikliği getirebilir.

Ancak ağırlıklı faktörlerden birinin Papandreu olduğu sürece 38'inci katta denklemin mühendislik hesaplarının önceden tam bir şekilde kesinleştirilemediği rahatlıkla söylüyor.

Mühendislik hesabına giren başka dış faktörler de var Genel Sekreter bakımından. Örneğin, ABD, Ankara ile girişiği üst-üst pazarlığı sırasında Türk tarafının pek üzerine gideceğe benzemiyor. Hatta Washington'un son günlerde Perez de Cuellar'ı yalnız bıraktığı bile söyleniyor. En azından New York'ta yetkili çevrelerde alınan duyumlar bu doğrultuda.

Buna karşılık BM ekseninde Kıbrıs sorununyla ilgili gelişmelerde gözlenen yeni bir olgu ise ABD perde arkasına çekilirken, İngiltere'nin ön plana çıkarak doğan boşluğu doldurma çabasına girmesi.

İngiliz diplomasisi sahneye çıkınca da Kıbrıs'taki geçmiş **"icraat"**ının ışığında galiba biraz dikkatli olmak gerekiyor...

BUGÜNÜN GÖZÜYLE

ABDÜLEZEL PAŞA CADDESİ—17. yüzyıldan kalma Fenerli Bey evinin eylül 1985'deki yıkımının resmidir.

İLBER ORTAYLI

Haliç'in gün yüzü görmeyen mahallelerini yeşil alanlara açmak ve Haliç'in sadece etrafını değil, kendini de temizlemek hiç kimsenin itiraz edemeyeceği, günü çoktan gelip geçmekte olan bir girişim. Ama Haliç'le birlikte etrafındaki tarihin de düşüncesizce temizlenmesi, gereği ve nedeni anlaşılamayacak bir tutum; tam bir Şark bilinçsizliği. Bu şehirde 1950'lerden beri her açılan yol, her kurulan köprü; yığınla güzelliği, tarihi eseri de birlikte sürükleyip götüren bir "imar âfeti" olmuştur. 1970'lerde Viyana metrosu yapılırken Viyanalıların ve kent yöneticilerinin her gün kentin altında çıkacak küçük bir buluntuyu, tünel kapak akıl etmeyiz. İstanbul Fethi'nin tarihi kalıntılarının yoğunlaştığı bu bölge sadece terkedilmişliğin değil, yıkıcılığın alanı olmuştur. **Abdullah El Hudri**'nin türbesi, **İvaz Efendi Türbesi, Anemas Zindanı** denen kulenin az ötesinde **Emir Buhari**; kısacası Bizans tarihiyle Osmanlının 15. yüzyılı, onunla İslam tarihinin 8. yüzyılı; hepsi bu alanın eserleriyle, havasıyla içice geçmiştir. **Vlaherna Sarayı** denen (İstanbul ağzında Tekfur Sarayı) son devir Bizans mimarisinin orijinal örneklerinden bir saray kalıntısının önündeki boşluk, başka yer yokmuş gibi çirkin beton destekler ve şantiye binalarla dolduruluyor. Üstelik bu betonlaşma İvaz Efendi Türbesi'nin üstüne üstüne yığılmış.

Fransa'nın önde gelen İstanbul tarihi uzmanlarından **Michel Balive**'nin dediği gibi; **"Haliç'te Ayvansaray'dan başlayıp Eğrikapı'ya ve Tekfur Sarayı'na doğru tırmanılırsa, şehrin tarihinin en görkemli alanlarından biriyle karşılaşılır. Bu semt aynı zamanda 8. yüzyıldaki İslam kuşatması ve 1453'teki fethin tarihi açısından da birinci derecede bir öneme sahiptir".**

Haliç'in tarihi yetkililerin emrine ve buldozerin işlemesine terk edilmiş. Ama Türkiye'de gelecek kuşaklar da bizim kuşak kadar hoyrat, ilgisiz ve sessiz kalacak mı? Tarihi çevrenin böylesine tahrip edilmiş olmasını affedecekler mi?

Sözü edilen bu tarihi, beton blok ve şantiyelerle örtmek çabasında olduğumuz görülüyor.

Bir başka yıkımı görmek için Fener semtine geçelim. Ayvansaray'dan Unkapanı'na doğru Balat'ı geçelim, Abdülezel Paşa caddesi boyunca sol tarafta eski Fenerli beylerden kalan birkaç taş konak yavrusu yer alır. Ayakapı'ya yakın bir yerde, bu evlerin en güzel örneklerinden birinin buldozerin hışmına uğradığını görürüz. Bazı kitaplarda bu evlerden Bizans Evleri diye söz

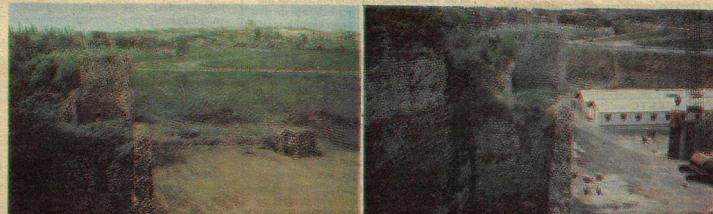

ALTI AY SONRA—Vlaherna (Tekfur) Sarayı'ndan İvaz Efendi türbesinin görünüşü. Mayıs 1985 (solda). Aynı yerin eylül 1985'deki durumu. Şantiye binaları türbeyi görünmez hale getirmiş.

zısından zarar görmesi muhtemel tarihi kalıntıyı nasıl kolladığını, tartışmaların günlerce sürdüğünü, planların değiştirildiğini hatırlamamak elden gelmiyor. Yakın gelecekte İstanbul'a da metro yapılacak; o hoyrat bir zihniyetin yeraltındaki zenginlikleri ezip geçeceğini, yerüstündeki şaheserlerin temellerini kaygı duymadan sarsıp yıkıma terkedeceğini görmek için falcı olmaya gerek yok.

Bugün Eğrikapı'dan Haliç'e doğru surboyunu izleyerek inmek isterseniz, her adımda bu hoyratlıkla karşılaşırsınız. Rahatsız olmak için ne geçmişe karşı sağlıksız bir özlem duymaya, ne de derin bir tarih bilgisine sahip olmaya gerek var; beş on yıl önce aynı yerde bir gezinti yapmış olmak, biraz göz zevkine sahip olmak yetişir. Her mayıs ayında İstanbul'un Fethi'nden, Eyyub Ensarî'den, menkıbelerden, hadislerden söz ederiz; ama bütün bu gürültünün ardından soğukkanlı bir merakla bu tarihin geçtiği alana bakmayı

Fransa'nın önde gelen İstanbul tarihi uzmanı Michel Balive: "Haliç'te Ayvansaray'dan başlayıp Eğrikapı'ya ve Tekfur sarayına doğru tırmanılırsa, şehrin tarihinin en görkemli alanlarından biriyle karşılaşılır. Bu semt aynı zamanda İslam kuşatması ve fethin tarihi açısından da birinci derecede bir öneme sahiptir" diyor.

edilir, ama gerçekte 16 - 18. yüzyıl sivil mimarisinin örnekleridir bunlar. Fotoğrafta görülen yıkıntının cephesi de şu sıralar yerle bir olmuştur herhalde. Üstelik üç ay önce; bu bina ne olacak, diye soranlara **"Valilahi mühürlendi, birşey olmaz"** deniyordu. Bu civarda bulunan ve Venedik'in İstanbul'daki ilk elçiliği olan bina çoktan yıkıldı bile.

Sahiplenen, ilgilenen, sesini çıkaran yok. Haliç'in tarihi yetkililerin emrine ve buldozerin işlemesine terkedilmiş. Ama Türkiye'de gelecek kuşaklar da bizim kuşak kadar hoyrat, ilgisiz ve sessiz kalacak mı? Onlar çoktan fotoğrafları çekilmiş, kitaplara geçmiş, hakkında monografiler yazılmış bu eserlerin ve bu tarihi çevrenin böylesine tahrip edilmiş olmasını affedecekler mi? Hiç sanmıyoruz. Daha bilinçli ve bilgili gelecek kuşağın bizleri anması (!) bazı gazete haberleri ve eleştirilerin üslubu ve içeriğiyle karşılaştırılamayacak kadar sunturlu ve haklı olacak.□

Fransa ile "Yeşilbarış" örgütü arasındaki mücadele çevre korumasıyla sınırlı değil

Fransa'nın, sömürgeciliği yeniden keşfi

Fransız ajanlar çevre koruması örgüt Greenpeace'in bir gemisine sabotaj yapmışlardı.

NAZIM GÜVENÇ

"Greenpeace skandalı" olarak anılagelen olay, şimdiye dek yalnızca Türkiye'de değil, genelde Batı basınında da bir **"çevre korunası sorunu"**, bir **"nükleer denemeleri yasaklama"** sorunu, bir **"devlet terörü sorunu"** ve nihayet Fransa'nın siyasal yönetimini sarsan, devlet saygınlığını lekeleyen bir olay olarak ele alındı. Kuşkusuz, uluslararası bir çevre koruma örgütü olan **Greenpeace**'in (Yeşilbarış) bayrak gemisinin Güney Pasifik'te Fransa'nın yürüttüğü nükleer denemelere engel olmaya çalıştığı için Fransız gizli ajanlarınca batırılışında bütün bu noktalar var ve önemli. Ancak sorun, tek tek ya da toptan bütün bu noktalardan oluşmuyor; bunların çok ötesinde ve gölgede kalan, ama mutlaka aydınlığa çekmek gereken çok önemli bir yanı daha var. Hatta bir **"yan"**dan da fazla; bir **"temel"** söz konusu.

Olaya biraz daha yakından bakalım:

Fransa, Güney Pasifik bölgesinde nükleer denemeler yapmayı **"ulusal bir hak"** gibi sunmakta, bölge ülkelerinin buna karşı çıkışlarını **"iç işlerine karışılması"**, **"ulusal hükümranlığının çiğnenmesi"** olarak nitelemektedir. O kadar ki, Fransa Devlet Başkanı François Mitterrand, Greenpeace olayının daha neredeyse Fransız hükümetini batıracak bir skandal boyutlarına varmamış olduğu sıralarda, birbiri ardına yaptığı konuşmalarda Fransa'yı kınayan Avustralya ve Yeni Zelanda'yı **"hasım"** olarak niteleyebilmiş, nükleer denemeleri gerekirse kuvvet kullanarak koruyacaklarını açıklamıştır. Yine aynı günlerde Mitterrand, başkomutan sıfatıyla, Fransız ordusuna nükleer denemelerin yapıldığı **Mururoa** mercanadasını çevreleyen deniz ve hava sahasının ulusal sınırlarının çiğnenmesi girişimlerini gerekirse kuvvete başvurarak önleme emri vermiştir.

Görünüşte, Fransa'nın politikasını belirleyen mantık şudur: Fransa'nın, Pasifik Okyanusu'nda Fransız Polinezyası olarak anılan birtakım **"denizaşırı topraklar"**ı vardır. Ada, takımada ve adacıklardan oluşan bu topraklar, Fransa'nın bir parçasıdır. Dolayısıyla, Fransa'nın bu topraklarda yürüttüğü her çeşit etkinlik, **"ulusal hükümranlık"**, **"içişleri"** kapsamına girer. Kimsenin karışmaya, hele çiğnemeye hakkı yoktur. Fransa, sadece ulusal haklarını kullanmaktadır. Nükleer denemelerde bulunması, bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir.

Yine Fransa'ya göre, nükleer denemeler ulusal güvenliğin gereğidir. Çünkü Fransa, bağımsızlığını korumak, güvenliğini sağlamak üzere kendi çapında bir nükleer güce sahiptir. Nükleer denizaltılardan, atom başlıklı füzelerden, atom ve hidrojen bombaları atabilecek uzun menzilli bombardıman uçaklarından vb. oluşan bu güç, Fransa'nın düşmanlarını kendisine saldırmaktan **"caydırmaya"** yöneliktir. Bu gücü ayakta tutabilmek, geliştirmek için de nükleer denemeler yapması doğaldır. Bunun için de en uygun yer, koca Pasifik Okyanusu'nun ortasında bulunan bir mercan adasıdır. Zaten bir Fransız toprağı olan bu küçük adada yapılan yeraltı nükleer denemelerinin kimseye bir zararı yoktur.

Başta Avustralya ve Yeni Zelanda olmak üzere Güney Pasifik bölgesinin irili ufaklı on dört devleti ise nükleer denemelere, radyoaktif serpintiye yol açtığı, doğal çevreyi zarara uğrattığı gibi gerekçelerle karşı çıkıyorlar. Yine ulusal güvenlikleri gereği, dünyanın hiç değilse Güney Pasifik bölgesinin nükleer silahlardan arındırılmış olmasını istiyorlar. Sözgelimi, Yeni Zelanda hükümeti, ABD'nin nükleer silahlar taşıyan savaş gemilerine karasularına girme, limanlarını ziyaret etme izni vermiyor. Daha geçenlerde Yeni Zelanda Başbakanı **David Lange**, Alman **Stern** dergisine verdiği demeçte, **"Sovyet tehlikesine karşı silahlanma gereği"** iddialarını kastederek, **"Kurtuluşumuzun mahvımız olmasını istemiyoruz"** dedi. Kaldı ki barış zamanında da nükleer denemelerin yol açtığı zararlı etkilerden korunmak istemeleri, bu denemelerin yapıldığı bölgede bulunan devletlerin en doğal hakkı.

Bu tabloya takılır kalırsanız, sorunu, iki ulusal hakkın çarpıştığı çapraşık bir uluslararası hukuk sorunu gibi görmeniz mümkündür. Bir yerde, her iki tarafa da hak verilebilecek türden bir hukuk bilmecesi. Sorunun siyasal boyutları üzerinde durursanız, Fransa'nın bu devirde bile hâlâ sömürge toprakları bulundurmasına karşı çıkabilir ya da isterseniz **"barış savaşımı"** adına, isterseniz **"çevre sağlığı"** adına nükleer denemelerin yasaklanmasını savunabilirsiniz. Fransa'nın, Yeni Zelanda'nın bir limanında demirlemiş duran masum ve silahsız bir çevrekoruması örgütün gemisini bombalaması eylemini **"devlet terörü"** olarak görüp kınayabilirsiniz. Ve bir süre sonra, olaydan geriye aklınızda sadece bir devlet terörü skandalı, bir çevrekorumacı örgütün nükleer denemelere karşı yürüttüğü mücadele, Güney Pasifik ülkelerinin tepkilerini hiçe sayan Fransa'nın küçük bir sömürgesinde nükleer denemeler yapmaktaki ısrarı kalabilir. Küçük mercanadasının adı bile normal olarak aklınızdan silinebilir. Bu tabloya takılır kalırsanız, sadece

Son on yıl içinde Uluslararası Deniz Hukuku'nda meydana gelen gelişmeler Fransa'ya "sömürgeciliğin yararları"nı yeniden keşfettirdi.

sorunun çarpıcı, ama aslında ikincil yanlarını görmüş olursunuz.

Oysa Fransa'nın sömürgelerinin gerçek sayısı ve gerçek işlevi, Fransız donanmasının Pasifik Okyanusu'nda boy göstermesinin gerçek nedeni-eğer gözleriniz **Greenpeace** skandalıyla kamaşmamışsa - ufacık **Mururoa** mercanadasının ardına gizlenemeyecek denli büyük ve önemlidir. Eğer Fransa'nın bu küçük sömürgesi Mururoa adasının adını ya da hatta **Fransız Polinezyası** olarak adlandırılan bazı denizaşırı topraklarının varlığını artık hiç unutmayacak olsanız da, bunun fazla bir anlamı yok. Çünkü Fransa'nın bugün, 1985 yılında, sahip olduğu ve geçen yüzyıldan kalma sömürgelerinin ya da resmi adıyla **"denizaşırı topraklar ve vilayetler"**inin sayısı ve adları akılda tutulamayacak denli çok.

Fransa'nın günümüzdeki sömürgelerinin tümü adalardan oluşuyor. Dünyanın dört bir yanındaki bu adaların, adacıkların, takımadaların sayısı 30 birni aşıyor. Ama on yıl öncesine dek, Fransa da aralarında olmak üzere hiçbir devlet bu on binlerce sömürgeyi sırf sayılarının çokluğuna bakıp ciddiye alıyor değildi. 1960'lara varıldığında, sömürge imparatorluğunun kıta parçalarını yitirmiş olan Fransa, orda burda çoğu minyatür birtakım sömürge adalara sahip diye **"sömürgeci"** bir devlet gözüyle görülmüyordu. Kaldı ki eski tip sömürgecilik, yerini çoktan emperyalizmin yeni tip sömürgeciliğine bırakmıştı.

Ne var ki, son on yıl içinde Uluslararası Deniz Hukuku'nda meydana gelen gelişmeler, bir anda, hem bu adaların önemini ve işlevini olağanüstü arttırdı, hem de Fransa'ya **"sömürgeciliğin yararları"**nı yeniden keşfettirdi.

Uluslararası deniz hukuku konferanslarına katılan 143 devletin 1600 delegesinin çoğu, 15 Temmuz 1977'de denize kıyısı olan ülkelere 200 deniz mili (370 km) uzunluğunda bir **"ekonomik bölge"** tanımayı kabul ettiler. Böylece Fransa, ana ülkedeki kıyılarının 200 deniz mili genişliğine dek toplam 350 bin km²'lik bir bölgeyi her türlü sualtı, suiçi ve suüstü zenginliklerileyle hükümranlığına geçirmiş oluyordu. Ancak alınan kararın ilginç bir özelliği daha vardı ki, o da, bu 200 millik ekonomik bölge edinme hakkının, siyasal statüsü, büyüklüğü ve nüfusu ne olursa olsun her türlü adaya da tanınmasıydı. Böylece, Fransa'nın toplam 52 bin km² yüzölçümü olan 30 bin küsur adası bir anda 11 milyon km² dolaylarında bir deniz alanına sahip oldu!

Bu rakamın ne anlama geldiğini daha somutlaştırabilmek için anımsatalım ki, bütün Avrupa kıtasının yüzölçümü yaklaşık 10 milyön km²'dir. Ya da bir başka deyişle, Fransa, bir anda Sovyetler Birliği'nin yarısı kadar ve 10 milyon km²'lik Kanada'dan; 9,5 milyon km²'lik Çin'den daha büyük bir alana denizlerde sahip olmuştur. Fransız devlet adamlarının deyişiyle, böylece, Fransa dünyanın en büyük üçüncü devleti durumuna gelmiştir.

Olanı, göz önünde daha iyi canlandırabilmek için şöyle de anlatabiliriz: Sözgelimi Fransa'nın Hint Okyanusu'nda **Juan Nova** adacığıyla, yakınındaki daha da küçük dört toprak parçası, toplam 50 km² bir alanı kaplamaktadır! Ama bunların 730.000 km², yani Fransa'nın 1350 bin km²'lik yüzölçümünden de büyük bir deniz alanı bulunmaktadır!

Uzmanlara göre, 2000 yıllarından itibaren denizdibi yataklarından olağanüstü boyutlarda maden çıkartılabilecektir. Ve karada tükenmeye yüz tutmuş pekçok madenin deniz dibinde yattığı bilinen bir gerçektir. Denizlere sahip olmanın jeopolitik, askeri bakımlardan taşıdığı büyük önem de cabası. Böylece 1970'lerin ortalarından beri Fransa'nın siyasal gündemine, deniz kuvvetlerini arttırma, bütün denizlerde varlık gösterme gibi kaygılar girdi. Mitterrand'ın **"Pasifik'i terketmeyeceğiz"**, **"ulusal hükümranlığımızı çiğnetmeyeceğiz"** sözlerini bu gerçeklerin ışığında değerlendirmek gerekir. Kısacası, Fransa'nın **Greenpeace** skandalıyla daha bir belirginleşen yeni yüzü, sadece devlet terörü uygulayan, nükleer silahlanma yarışında hırslı, silah tüccarı bir emperyalist ülkeden ibaret değildir. Sömürgeciliği yeniden bulmuş, geçen yüzyılın sömürge imparatorluğu yerine bu kez **"deniz imparatorluğu"** kurma peşindeki bir devlettir.□

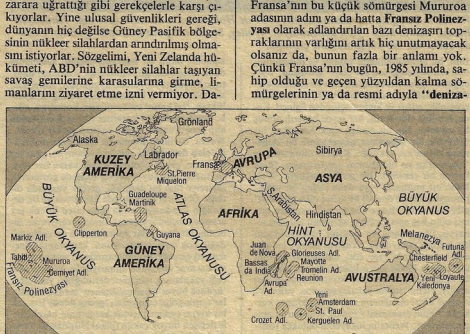

Toplam yüzölçümü 50 bin km²'yi ancak bulan 30 bin küsur ada, Fransa'ya, 11 milyon km² büyüklüğünde bir deniz alanını tüm zenginliklerileyle sağlıyor.

Sinemaya yeni yollar açan adam

ORSON WELLES

ATİLLÂ DORSAY

'Plak doldurduğunu' okuyunca inanmamıştım. Sinemanın yaşıyan en büyük ustalarından biri, Fransız Kültür Bakanlığı'nın tanıdığı sınırsız olanaklarla yıllar sonra sinemaya dönüş yapmayı, tozlanmış projesi **"Kıral Lear"**'i gerçekleştirmeyi tasarlayan **Orson Welles**, 70'ine vardığı günlerde bir **'pop müzik'** plağı yapsın? Sonra, bir akşam **Engin Arman**'ın programında kulağıma bir şarkı çalınmıştı. **Arman**'ın anonsunu duymamıştım, kimin söylediğini filan bilmiyordum. Ama ilk dinleyişte vurulmuştum bu parçaya.. **"Ben genç olmanın ne demek olduğunu bilirim... Ama sen, yaşlılığın ne olduğunu bilmiyorsun"** diyordu.. **"Hep sorular sorar insan kendi kendine.. Ama çoğunun yanıtı bulunmaz. Şimdiye dek de bulunmamıştır"** diyordu... Ve şöyle sesleniyordu gençliğe: **"Gel arkadaşım.. Birlikte müzik yapalım... Ben eskiyi çalayım.. Sense yeni olanı söyle bana"... Orson Welles**'ti bu... O günlerde **'gençlik dergisi' HEY**'de gözüme çarpan bir okur mektubu aklıma gelmişti. Radyoda **'eski parçaların çalınması'**ndan yakınıyordu bir genç adam, hep yeni, hızlı, güncel parçaları istiyordu. **"Artık ana babalarımızın bile hatırlamadığı bu parçaları çalmayın TRT yetkilileri... Sizlerden hep yeni parçalar istiyoruz"** diyordu. Tıpkı bizim de geçliğimizde istediğimiz, o zamanın radyo müdürü **Faruk Yener**'in, hafif müzik sorumlusu **Bülent Vardar**'ın kapısını aşındırıp istediğimiz gibi... Ama biz, yıllar ilerleyince, o zaman haksızlık ettiğimizi kavramıştık. Gençler de en azından yaşlıların kendi müziklerini, zevklerini anlamak için göstermeleri gerekli çabayı ve iyi niyeti göstermek, bir önceki kuşakların onca sevdikleri, dinledikleri, anılarının arasına bir çiçek gibi yerleştirdikleri o parçaları bir iki programın sınırlı süresi içinde dinlemek, anlamaya, sevmeye çalışmak sabrına ve çabasına sahip olmalı değil miydiler? İşte **Welles** bu çağırıyı yapıyordu şarkısında.. **"Gel arkadaşım, birlikte müzik yapalım"** diyor, kuşakları müzik ve sanat aracılığıyla yakınlaşmaya çağırıyordu. Sanatın temel bildirilerinden, işlevlerinden birini yumuşacık bir şarkının içine sığdırıveriyor, **"Koca Welles plak mı doldurmalıydı?"** diyenleri mahçup ediyordu. İşte tüm bunlardan yola çıkan ve kuşaklar arası müzik farklılıklarından, zamanla değişen zevklerden, bunların bir uyuma, bireşime, barışa gitmeleri gereğinden söz eden bir yazı yazmak niyetindeydim, bir sanat dergisine.. Öte yandan **Welles**'i önümüzdeki **İstanbul Sinema Günleri**'ne çağırmayı kuruyor, son dönemdeki anormal şişmanlığını anarak **"Gelirse nasıl besleriz?"** türünden şakalar yapıyorduk. Tüm bunlara fırsat kalmadan, güzelim şarkısı **"I know what it is to be young"** radyolarda, üstelik gençlere seslenen programlarda çalınıp dururken, dünyamızdan göçüp gitmeyi yeğledi Welles...

Panik yaratan radyo programı

Orson Welles, sinemayı değiştiren, geliştiren, zenginleştiren sanatçılar arasında sayılacaktı hep... Hiçbir zaman çok popüler olmamış, sevilip anlaşılmamış, filmleri gişe rekorları kırmamıştı. Ama tüm bunları yapabilseydi, zaten sinemayı değiştirebilir, köktenci yenilikler getirebilir miydi? **Welles**'in yığınlara, patronlara ve yapımcılara esinlediği başlıca duygu, korku ve çekingenlikti. Bu duyguyu daha üne kavuşmadan tüm Amerika'da duyurmuştu zaten: 1938 yılında, savaşın eşiğindeki bir dünyada, **H. G. Wells**'ten yaptığı **"Dünyalar Savaşı"**'nın radyofonik bir uyarlamasıyla tüm ülkede öyle bir panik yaratmış, anonssuz yayına giren programla insanları sahici bir **'Merihliler istilası'**na öylesine inandırmıştı ki, Amerika'da kıyametler kopmuştu. Kimi kaynaklara göre yaralananlar, giderek ölenler bile olmuştu, radyoculuğun bu ünlü programı nedeniyle... Daha önceleri de tiyatro deneyimi olmuş, **Mercury Theatre** ismiyle kendi topluluğunu kurmuş, özellikle **Shakespeare** oyunlarını oldukça **'avant garde'** yorumlarla sahneye koymuştu. **"İki yaşında okumaya, 7 yaşında Ravel ve Stravinsky çalmaya, 10 yaşında ise Shakespeare oynamaya"** başladığı söylenen tam bir **'harika çocuk'**tu Welles.. Tüm bu nitelikleri ona çağın en güçlü sanatı sinemanın kapılarını açacak, RKO şirketiyle anlaşma yapacaktı. Anlaşma sonucunda şirketin dev stüdyolarını gezerken şöyle söylediğini yazar sinema kitapları: **"İşte bir çocuğa verilebilecek en güzel elektrikli tren"...**

Basın kıralından esinlenen öykü

Welles, bu **'elektrikli tren'**'i harika biçimde kullanmayı bildi. **Herman J. Mankiewicz**'le birlikte oluşturduğu özgün senaryoya dayanan **"Yurttaş Kane** — Citizen Kane" filmiyle sinemayı allak-bullak etti. Sinema tarihinde ne bir ilk filmin bu denli önem kazanması, ne de tek bir filmin sinema sanatı üzerinde bu denli büyük bir etki yaratmasına benzer başka bir örnek yoktur. Welles, filmin öyküsü için gerçek bir olaydan, 1920 ve 30'ların ünlü basın kıralı, mültimilyoner, gizemli, yaşamı hep bir giz perdesiyle örülü olan **William Randolph Hearst**'ten esinlenmiştir. Kane, kuşkusuz biraz da Welles'in kendisidir. Bu yazının çerçevesi içinde **"Yurttaş Kane"**'in tam bir değerlendirmesini yapmak, filmin tüm sinemasal niteliklerini saptamak mümkün de değil, gerekli de.. Ama Welles'in önemini kavramak için bunu bir nebze de olsa yapmak kaçınılmaz...

"Amerikan rüyası"na getirilen eleştiri

Welles, **"Yurttaş Kane"**'de görünürde oldukça ilginç, çekici ve gerilimli bir hikâye anlatıyordu. Charles Foster Kane'in ölümüyle başlayan

Welles'in en ilginç yapıtlarından biri 1957'de Hollywood'a dönerek çevirdiği "Bitmeyen Balayı" isimli kara - film denemesiydi. Welles, bu filmde polis müfettişi Quinlan rolünde benzersiz bir kompozisyon çizmişti.

film, bu gizemli adamın yaşamı ve ölümünün, ölürken söylediği son söz olan **"Rosebud"** sözcüğünün anlamının araştırılması çerçevesinde irdelenmesini konu ediyordu. Kişilik, sahip olduğu zenginlik, nüfuz ve kudret açısından ilginçti. Kane, her şeyi elde etmiş, her şeyde başarılı olmuş bir adamdı. Bu, bir açıdan tipik Amerikan bir öyküydü, bir **'başarı'**nın, gerçekleşmiş bir **'Amerikan rüyası'**nın öyküsü... Kane'in ölümünün ve **'rosebud'**ın ne olduğunun araştırılması, filme baştan bir çekicilik, bir gerilim sağlıyor, Welles'in bir bulmaca, veya daha doğru bir yakıştırmayla, filmde önemli bir işlevi olan **'yaz-boz'** gibi inşa ettiği, Kane'i hayatına yakından girmiş olan beş ayrı kişiliğin ağzından anlatan senaryo, filme klasik bir polisiye filme yaklaşan bir gerilim sağlıyordu. **'Yurttaş Kane'**, bu açıdan **'avant garde'**, zor, itici, anlaşılmaz bir film sayılmazdı. Hikâyenin gelişimi boyunca Kane'in, ilk anda sanılanın tersine, başarıyı, mutluluğu, sevgiyi hiçbir zaman yakalayamamış, yalnız ve mutsuz birisi olduğunun meydana çıkması, kuşkusuz filmin toplumsal / politik boyutlarını zenginleştiriyor, Welles'in hikâyesini oldukça tedirgin edici bir Amerikan toplum eleştirisine, **"Amerikan rüyası"**'nın olanaksızlığına değgin bir saptamaya dönüştürüyordu. Filmin yığınlarca pek sevilip anlaşılmamış olmasına, belki bu eleştiri dozu, belki de yönetmen **John Frankenheimer**'in belirttiği şu olgu neden olmuştu: **"Bu filmin tek eksiği hikâyedeki hiç kimseyi seyircinin umursamaması. Bu, tüm dram anlayışını sarsan bir olgu, çünkü dram oluşması için seyircinin kendine yakın bulduğu bir kişiliğin olması gerek"**. (Ama aynı **Frankenheimer**, filmi diğer bir açıdan şöyle övüyor: **"Bu, klinik bir yaklaşım, bir tür 'teşrih' olayı. Onun için filmi defalarca izlemek mümkün. Film, Welles'in amaçladığı şey çünkü, teknik bir alıştırma") (1).**

"Yurttaş Kane"'in görünürde içerdiği polisiyevari gerilim ve izleme kolaylığı, kuşkusuz filmin asıl önemli yanı olan, klasik deyimle **'biçim'** yanını gözden kaçırtmamalı. Tersine, filmin **'devrimci'** yanını, hiç görülmedik, çarpıcı, şaşırtıcı bir konuya değil, sinema dilini yenilemeye, zenginleştirmeye yönelik bir çabaya oturtmakla Welles asıl dehâsını göstermiş oluyordu. Çünkü konular eskir, gelip geçer, güncelliklerini yitirir. Oysa bir sanatın özünü oluşturan **'dil'** sorunları, bir sanatın anlatım olanaklarını, yollarını, yöntemlerini değiştiren, geliştiren filmler, o sanatın tarihine çakılır kalır... **Welles**'in bu ilk filminde yaptığı, sinemanın o zamana dek geliştirdiği tüm anlatım olanaklarını, kamera hareketlerini, özel mercek kullanımlarını, ışıklandırma yöntemlerini, açı kullanımı ve çerçevelemeleri iyice özümlemiş bir tavırla (Sinemateklerde tüm klasikleri defalarca izlemiş tam bir **'sinema kurdu'** olan Welles için bu, şaşırtıcı değildi) filminde yeniden, yepyeni bir bireşimle kullanmaktı. **"Yurttaş Kane"**, bu açıdan gökten zembille inmiş bir başyapıt değildi, sinemanın daha önce bulduğu, kullandığı, sonradan unuttuğu birçok şeyi yeniden uygulayan, Amerikan sinemasını 30'lar boyunca içine daldığı uyuşukluktan, **'iyi konu'** tutkusu, aşırı konuşma, cilalı, özenli mamuller kotarma v.b. saplantılardan alıp yeni ufuklara doğru kanat açan bir filmdi.. Welles, özellikle sinemanın daha önce de bildiği **'alan derinliği'**ni çok iyi kullanıyor, yani bir çekimde, çekim alanının içinde kalan her şeyi, en önden en arkaya, net bir biçimde göstererek seyirciye tüm bu derinliği, gerçek yaşamda olduğu gibi, tüm boyutlarıyla kavramak ve bu derinliğin içinde ayni anda olup biten birçok şey arasında seçimini yapmak fırsatını veriyordu. Sinema, böylece yıllar sonra ilk kez gerçeğin tek değil, çok boyutlu olduğunu, kameranın (sinemanın) gerçeğin saptanmasında en yetkin ve kusursuz araç olduğunu anımsıyordu. Welles, gerçeği yakalamak için alan derinliğinin yanı sıra, **'üçüncü boyut'**u belirginleştiren **'tavanlı mekânlar'**ı, ışık-gölge çelişkisini, **'geriye dönüş'**leri, tek bir ayrım (sekans) içinde kameranın hareketiyle değişen birçok çekim (plan) oluşmasıyla meydana gelen **'çekim-ayrım'**ları da kullanıyor, radyoculuğundan gelme deneyimiyle filmin ses bandına da o güne dek pek görülmemiş bir işlev yüklüyordu. Welles'in uzun ayrım-çekimleri, o güne dek pek rağbette olan **Eisenstein**'vari hızlı bir kurguya ve film dili içinde kurguya verilen baş yere bir tür alternatif oluşturuyordu. Welles **Eisenstein**'vari bir **'hızlı kurgu'**yu ve **Eisenstein**'ın ünlü **'çarpıcılıkların kurgusu'** kuramına uygun bir anlatımı, filminin başındaki **"Ayın Haberleri"** bölümünde kullanıyor ve bu tür bir anlatımın, ancak belli bir amaçla, belli türdeki bir sinema için geçerli olabileceğini göstermek istiyordu. Filmin geri kalan bölümünde ise kurgunun temposu ve ayrımların genelde uzunluğu, hikâyenin gelişimine bağlı olarak değişiyordu. Welles'in kamerası, örneğin Kane'in eski karısı Susan Alexander'in şarkı söylediği **El Rancho** lokalinin dışından başlayıp çatısını delerek içeri dalan ünlü dikey çevrinmede olduğu gibi şaşırtıcı düzeyde hareketli olduğu gibi (bu çekimin yıllar sonra **Antonioni**'nin **"Yolcu"**sunda, final öncesi o ünlü 8 dakikalık **'tek ayrım'**da nasıl benzer biçimde kullanıldığı anımsanabilir) bazen de hareketi oyuncuların devinimine bırakarak sabit kalmayı yeğleyebiliyordu. Kütüphane ve Kane'in gizemli şatosu Xanadou bölümleri, sanki Alman dışavurumculuğunun görkemli döneminden ve özellikle **Fritz Lang**'ın başyapıtlarından gelip **"Yurttaş Kane"**'in dokusuna katılmışlardı. Tüm bu anlatım özelliklerinin yıllar sonra **Antonioni, Bergman, Angelopoulos**, giderek **Kurosawa** veya **Coppola** gibi sinema dilini yenileyen sanatçılar tarafından nasıl kullanıldığı anımsandığında Welles'in sinema tarihindeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılabilir...

"Yurttaş Kane"'in dünyadaki yankıları ve etkileri gerçekten de büyük oldu, zaman içinde gitgide arttı. Bir yazara göre film, **"Pirandello'nun 'Altı Kişi Yazarını Arıyor'unun tiyatro için yaptığını sinema için yapmıştı"**. Yazar, Welles'in de **"Pirandello gibi tüm kalıpları, gelenekleri yıktığını, sanatın kökenlerine, çocukluğuna doğru geri döndüğünü"** yazıyordu (2). Başka bir yazara göre, **"Fransız 'avant-garde' deneyimlerinden beri görsel ve işitsel etkilerin böyle bir şenlik halinde kullanılmasına ilk kez tanık olunuyordu" (3). André Bazin**, Welles'in bu filmde yaptığının, özellikle **"alan derinliğinin sistemli kullanışından yola çıkmak"** olduğunu yazarken, filmin **"sinemadaki dil devrimini şu veya bu tarzda hemen her yerde biraz açığa vurarak, sinemanın temellerindeki geniş bir jeolojik yer değiştirmenin, geniş bir hareketin içinde yer aldığını"** ekliyordu (4). Ünlü eleştirmen **Richard Schickel**'e göre **"İktidarın yozlaşmasının incelenmesi olan bu film, belki de Hollywood'da yapılmış tüm zamanların en iyi filmiydi. Welles'in incelediği tüm sinema tekniklerinin bireşimi, ama yeniden ve cüretkâr biçimde kullanımı olan film, bir elektrik akımı gibi etki yapıyordu"**. Schickel, **"Welles, zamanının ilerisindeydi"** diyordu. **"Welles, bir filme yalnızca bir film, yani kendi kendine yeten tek, benzersiz bir nesne, olanakları sınırsız bir şey olarak dikkatleri çekmeyi bildi. Bu olgu, ancak son yıllarda kimi Avrupalı yönetmenlerce yeniden gündeme getirilmiş ve yığınlara kabul ettirilmiştir. Welles'in "Sinemanın sınırları yoktur. O bir düşler karmaşasıdır" sözleri de böylece yeniden gündeme gelmiştir." (5). "Yurttaş Kane"**'in içerdiği anlatım özelliklerinin, filmin **'biçim'**inin altını çizen tüm bu yaklaşımlar, kuşkusuz yine de filmin ilginç, sağlam, özgün bir senaryoya dayandığı gerceğini unutturamazlar (Nitekim **"Yurttaş Kane"**, çevrildiği yıl aday olduğu birçok daldan ancak Senaryo Oscar'ını alarak çıktı). Ama bir **'son tahlil'**de, filmin ilginç **'Amerikan rüyası'** irdelemesine, film boyunca anlamı araştırılan **"Rosebud"** sözcüğünün, sonunda Welles'in çocukluk günlerinde oynadığı kızağının adı olmasıyla meydana çıkan **'nostaljik'** yanına ve iktidar, güç ve nüfuzla **'mutluluk'** kavramlarının ne denli bağdaşmaz olduğu yolundaki moral içeriğine karşın, **'Yurttaş Kane"**'in asıl öneminin dilsel araştırmaları ve yenilikleri olduğu söylenebilir.

Welles, "Zamanının ilerisinde olan bir sanatçının kaçınılmaz yazgısını yaşamış, sistemin içinde kendisine yer bulamamış ve dışlanmıştır.

26 yaşında ortalığı allak bullak eden bir film yapan bu **'genç dahi'**nin sonraki serüvenleri, da-

ha az talihli oldu. "**Yurttaş Kane**", yaşamından esinlendiği basın kralı **William Randolph Hearst**'ün hışmına uğrayarak gösterilmesi engellenmek istenir, film eleştirmenler arasında tartışmalara yol açar, seyirci tarafından kabul edilmez ve Welles'in ilk kez bu filmle sinemaya getirdiği **Joseph Cotten, Agnes Moorehead, Everett Sloane, Paul Stewart** gibi oyunculara uzun ve başarılı birer meslek yaşamının kapıları açılırken, Welles ikinci filmine girişti. **Booth Tarkington**'un klasikleşmiş romanı "**Şahane Ambersonlar** - The Magnificient Ambersons", zengin bir ailenin gücünü ve servetini yitirerek çöküşünü anlatan **Balzac**'vari bir hikâyeydi. Welles, bu filmi, "**Yurttaş Kane**"deki çarpıcı görsellikten uzak, sakin, ağır, ama son kerte denetimli, olgun bir sinema diliyle anlatmayı yeğledi. Ne yazık ki, zaten "**Yurttaş Kane**"in '**iş durumu**'ndan pek memnun olmayan RKO yetkilileri, bu filmi de hiç sevmediler, 148 dakikalık yapıtı 88 dakikaya indirmekte, kurgusunu tümüyle değiştirmekte duraksamadılar. O sırada Meksika'da "**Hepsi Doğru** - It's All True" isimli bir belgesel çevirmekte olan Welles (6), acele Hollywood'a çağrıldı ve bir uşak gibi stüdyodan kovuldu. "**Şahane Ambersonlar**", bugün elimizde kalan haliyle de bir başyapıt sayılıyor. Birçok sinema eleştirmeni, filmi "**bir Balzac romanı**" düzeyinde buluyor. Bir yazar şunu ekliyor: **"Çok kişi bu filmi ve konuyu 'Balzac'vari' buluyor. Bu gerçekten de Balzac'vari konuyu Welles'in daha çok bir Von Stroheim tarzında ele aldığını söylemek doğru olur. Çatışmaların sertliği, konuşmaların ürkütücü çığlığı, özellikle kadın kişiliklerin acımasız betimlemesiyle"** (7). Bu ilginç yaklaşım Welles'in geleceğini de belirlemektedir, çünkü Welles de, tıpkı **Von Stroheim** gibi, kısa zamanda Hollywood'da '**istenmeyen adam**' olacak, tıpkı Avusturya kökenli sinema dehası gibi o da uzun yıllar film yönetemeden, oyuncu kişiliğini genelde düzeysiz filmlere bir nebze gerçeklik ve heyecan katmak için ödünç verecektir.

Welles'in Avrupa yaşamı gerçekten de tam bir göçebelik, bir avarelik öyküsüdür. Uzun yıllar boyu artık çok az sayıda film yönetme fırsatı bulacak, daha çok oyuncu olarak çalışacaktır.

Welles, 1942'de, bir bölümü İstanbul'da geçen "**Korku Ülkesine Yolculuk**" isimli bir gerilim filmi denemesine girişti, ama filmden hoşlanmayarak yönetimi **Norman Foster**'e bıraktı. Film, yine de Welles'ten izler taşıyan ilginç bir '**empresyonist melodram**' olarak kaldı. Savaş boyunca çalışamayan Welles, 1946'da yönetmen ve oyuncu olarak görev aldığı "**Yabancı** - The Stranger" adlı bir polisiye çevirdikten sonra, ilk aşkı **Shakespeare**'e döndü ve maceralı bir "**Macbeth**" uyarlamasına girişti. Çekimi oldukça uzun süren ve ancak 1950'de gösterime çıkan bu film hem Welles'in birkaç kez daha deneyeceği Shakespeare uyarlamalarının, hem de birçok kez başına gelecek olan, çekimi uzayacak, yıllar boyu sürecek sinema serüvenlerinin ilki olarak simgesel bir önem taşır. Oldukça eleştirilen, ağır bir tiyatro etkisi taşıyan ve karton dekorlarıyla göze batan bu filmin ancak birkaç bölümü başarılı bulunur. Welles'in bu arada yaptığı "**Şangaylı Kadın** - The Lady from Shangai" ise çok daha ilginçtir. **Sherwood King**'in romanından Welles tarafından uyarlanan film, evli, güzel ve gizemli bir kadına âşık olarak bir cinayete karışan bir denizcinin serüvenini anlatır. Welles bu filmde, o zamanlar evli olduğu **Rita Hayworth**'u başrolde kullanır. Gürültü koparmış bir evliliktir bu, "**güzel ve dâhi**"nin birleşmesidir, Amerika'nın "**harika çocuğu**", o yıllarda "**Gilda**" filmiyle doruğa çıkmış "**sex-appeal kraliçesi**" ile birleşmiştir. Bu evlilik uzun sürmeyeceği gibi, film de hiçbir ticari başarı elde etmez. Oysa "**Şangaylı Kadın**", yer yer yine dışavurumcu öğeler kullanan anlatımı, gizli erotizmi, biçimsel görkemiyle (özellikle finalde Welles'in '**meşum kadın**' Rita'yı bol aynalı bir mekân önünde vurması sahnesi ünlüdür) tipik Welles'vari, çarpıcı bir kara - film

Welles'in Shakespeare uyarlaması "Othello"

örneğiydi. Ama bu kadar başarısızlık, bu denli anlaşılmamak Welles'in canına tak edecek ve sanatçı uzun sürgün yaşamına başlamak üzere Hollywood'dan Avrupa'ya göç edecekti.

Avrupa'da bir sürgün

Welles'in Avrupa yaşamı, gerçekten de tam bir göçebelik, bir avarelik öyküsüdür. Yönetmen olarak tüm veriminin yarısı geride kalmıştır. Uzun yıllar boyu artık çok az sayıda film yönetme fırsatı bulacak, daha çok oyuncu olarak çalışacaktır. Yönettiği filmler arasında, 1952'de hemen hiç sermayesiz olarak Fas'ta çektiği "**Othello**" vardır. İnanmış bir ekibin aylar boyu **Fas, Venedik, Roma, Paris** ve **Londra** arasında gidip gelerek bitirebildiği, olmadık güçlüklerle çekilen bu film, yine de Welles'in güçlü bir **Othello** portresi çizdiği, çok etkili bir Shakespeare uyarlamasıdır, sinemada yapılmış en iyilerinden biri.. 1956'da "**Gizli Dosya** - Confidential Report" isimli polisiyede, çarpık açılar, özenli çerçevelemeler, ironik konuşmalarla tipik bir Welles çalışması ortaya koyar.. Bu arada çeşitli filmlerde gizemli, etkileyici tarihsel veya çağdaş kişilikler çizer. 1943'te Hollywood'da "**Jane Eyre**" uyarlamasında yalnız oyuncu olarak rol alması ve unutulmaz bir **Mr. Rochester** portresi çizmekle başlayan bu serüven, onu bu sürgün yıllarında, "**Kara Büyü** - Black Magic"'de ünlü Ortaçağ büyücüsü **Cagliostro**'dan "**Devler Savaşı** - Prince of Foxes" da **Sezar Borjiya**'ya, **Carol Reed**'in ünlü "**Üçüncü Adam**"'ın da gizemli serüvenci **Harry Lime**'dan "**Versailles'ın Öyküsü**" veya "**Napolyon**" gibi Fransız üstün - yapımlarındaki tarihsel kişiliklere, "**Moby Dick**" veya "**Aşk Mevsimi** - The Long, Hot Summer" gibi klasik roman uyarlamalarındaki '**anahtar kişilik**'lerden "**Compulsion**"daki ünlü avukat **Clarence Darrow** kompozisyonuna, sayısız filmde benzersiz oyunculuk gösterileri yapmaya götürür. Kimileri düzeyli, kimileri oldukça sıradan bu filmlerde rol alırken sanki eğleniyor gibidir. Bu filmlerde rol alması, kimilerine göre bir '**ekmek kavgası**'nın, kimilerine göre hiçbir şeyi ciddiye almamanın, kimilerine göre mutlaka doyurulması gerekli bir aktörlük dürtüsünün, kimi yorumlara göreyse arada istediği filmleri yapmak için gerekli parayı kazanma zorunluğunun bir sonucudur. Her ne olursa olsun Welles, zaman zaman yönetmenliğe geri dönecektir. 1957'de Hollywood'a dönüşü ve bu kez **Universal** stüdyosu için "**Bitmeyen Balayı** - The Touch of Evil" isimli filmi yapması, Welles'in değişmeyen ve değişmeyecek yazgısının yeni bir dışavurumudur: Bir başyapıt doğmuştur, ama yine (en azından başlarda) anlaşılmayan, sevilmeyen, '**lânetli**' bir başyapıt.. Bu filmde, artık iyice şişmanlamış, biçimsizleşmiş bir Welles, daha "**Yurttaş Kane**"de belirgin olan, makyajla yüzünü iyice değiştirme, istediği yaşa ve kılığa bürünme özelliğiyle de desteklenen benzersiz bir polis müfettişi **Quinlan** kompozisyonu çizerken, film de iyice dışavurumcu anlatımı ve çarpıcı dilsel özellikleriyle sanki "**Yurttaş Kane**" ve "**Şangaylı Kadın**"ın bir bireşimi, yeni koşullarda yinelenmesidir. Bu filmde **Charlton Heston** ve **Janet Leigh**'in simgelediği, yasadışılığa, kötülüğe karşı direnen yeni evli çif imajı ve onların karşısında tüm çirkefi, karanlığı, korkunçluğu ile yer alan tüm bir kötülük ve günah ortaklığı, tipik Welles bakış açısını da simgelemektedir. Welles, dünyanın geleceğinden umutsuz bir kötümserdir, iyi ve kötü arasında hep süren savaşımın iyi lehine sonuçlanacağına hiç de inanmaz. Gerçi filmin sonunda **Quinlan**, hem de yasaların koruyuculuğunda giriştiği tüm dolapların cezasını ödeyecek, bir kurşunla içinden çıktığı çamura yuvarlanacaktır. Ama bu simgesel son bile "**Bitmeyen Balayı**"'nın tümüne sinmiş olan kötümserliği, karanlığı yok edecek gibi değildir.

Orson Welles, "Versailles'ın Öyküsü" isimli tarihsel kurdelada.

Welles ve Kafka kötümserliklerinin buluşması: "Dava"

Welles, bundan sonra Hollywood'dan tümüyle kopacak, hep Avrupa'da çalışacaktır. Tıpkı **Chaplin** veya **Losey** gibi onun da ülkesiyle tüm bağları artık kopmuştur. 1962'de Fransa'da yönettiği **Kafka** uyarlaması "**Dava**", **Kafka** kötümserliğinin ve karamsarlığının sinemadaki en iyi (tek iyi) yansımasıdır. Welles'in terkedilmiş bir Paris garını (Orsay garı) dev bir yargılama salonuna dönüştürdüğü, Zagreb dekorlarında ürkünç bir Orta Avrupa kenti gizemi yarattığı, mekânların kişiler üstünde belirleyici bir etki taşıdığı, **Meliès, Griffith, Lang** etkilerinin yer yer kendini duyurduğu, Welles başta, **Anthony Perkins, Jeanne Moreau, Romy Schneider** gibi oyuncuların bu '**cehenneme gidiş**' öyküsünü sanki kanlarıyla - canlarıyla yaşadıkları "**Dava**", Welles'in belki de son başyapıtı, dehasını gerçek anlamında dışavurma fırsatını bulduğu son filmdir. Bundan sonra iki Shakespeare uyarlaması, "**Geceyarısı Çanları**" (veya '**Falstaff**') ve "**Ölümsüz Hikâye** - The Immortal Story" filmlerini yönetir. 1970'lerdeki tek yönetmenlik denemesi, resim sahteciliği ve ünlü sahtekârlar üstüne didaktik bir deneme olan "**Sahtenin S'si** F for Fake" (veya Fransızca ismiyle "**Gerçek ve Yalan** - Verités et Mensonges") filmidir. Yıllar yılı bir düş gibi sürüklediği, bir bölümünü çektiği söylenen "**Don Juan**" projesini hiçbir zaman gerçekleşteremeyecek, 1980'lerde Fransa'dan **Légion d'Honneur** nişanının en üst derecesini aldıktan sonra, Kültür Bakanı Jack Lang'ın sağladığı olanaklarla "**Kral Lear**"i uyarlamak projesini ise uygulamaya geçiremeyecektir..

Welles, "Kremlin Casusu" isimli casusluk filminde.

Welles: Bir kaçış sanatçısı mı?

Welles, gerçek bir sinema dahisinin, "**zamanının ilerisinde olan**" bir sanatçının kaçınılmaz yazgısını yaşamış, yığınlara pek sevimli gelmeyen, içerdiği yeniliklerle seyirciyi de, yapımcıyı da şaşkına çeviren filmleriyle sistemin içinde kendine yer bulamamış ve ilk fırsatta dışlanmıştır. Bu açıdan geçmişin diğer '**lanetli sanatçıları**' ile, bir döneminde **Chaplin, Eric Von Stroheim**, yakın yıllarda **Coppola** veya **Cimino** gibi sanatçılarla benzerliği açıktır. Belki de sinemaya bir "**Yurttaş Kane**"le başlamanın kaçınılmaz sonucu, ödenmesi gerekli bedeliydi bu... Welles, bir deyişe göre "**savaş içindeki 20. yüzyılda yolunu şaşırmış bir Rönesans adamı**" (8), "**kolay kabul edilmeyecek, dinamik, tedirgin edici, her yerde var olan, filmin her sahnesine, her ayrıntısına gerçekliğin tüm kalıpları yıkan bir şiddetle ve dolaysız algılanmasını yerleştiren bir kişilik**"'tir. (9). O, "**büyük kâşiflerin soyundandır, filmlerinin büyüklüğü, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, düzensiz, karmaşık, kolay hazmedilemez, tasnif edilemez ve kalıplara sığamaz oluşlarındandır**" (10). Ancak tüm dahiler, göçmenler ve serüvenciler gibi, Welles de kimileyin bir kaçışın, bir sorumluluklarından kolaylığa sığınışın adamı olmuştur. Nitekim, ilk döneminde kurgucusu olarak kendisiyle çalışan, sonradan yönetmenliğe geçen **Mark Robson**, "**Şahane Ambersonlar**"ın başına gelenler konusunda şöyle demektedir: "**Yapımcıları veya stüdyo yöneticilerini suçlamanın anlamı yok. Bu, Welles'in kabahatiydi, çünkü olması gerektiğinde ortada yoktu. Şu veya bu biçimde kaçmayı yeğlemişti..**" **Robson**, "**Korku Ülkesine Yolculuk**"'ta da Welles'in aynı şeyi yaptığını, "**oyuncu ve yapımcı olarak yapması gerekenleri yapmadığını ve Amerika'ya döndükten sonra filmi görmek bile istemediğini**" söylüyor. (11). Gerek bunlar, gerekse Welles'in Avrupa'da birçok projenin doğmadan ölmesine yol açtığı bilinen ilgisizliği, giderek tembelliği, sanatçının '**dahilik**' maskesi altında özellikle bir dönemden sonra hareketsizleştiğini, ilk filmlerinin başarısının arkasına sığınarak, '**lanetli sanatçı**', '**anlaşılmayan dahi**', '**talihsiz harika çocuk**' nitelemelerini kolayca benimsediğini ve belki de birçok çabadan, uğraştan kaçındığını ortaya koymuyor mu? Gerçek ne olursa olsun, Welles, sinemayı değiştiren, ona yeni yollar açan bir sinema dehası, bir büyük ve benzersiz sanatçıdır. "**Yurttaş Kane**"in, "**Dava**"nın, "**Şangaylı Kadın**" veya "**Bitmeyen Balayı**"nın her yeni izlenmesi, bize bu gerçeği ve sinemanın ne denli güçlü ve olanaklı bir sanat olduğunu anımsatacak, giderek öğretecektir. Dahilerinse kusursuz, çalışkan ve düzenli insanlar olduğunu kim söylemiş ki? □

(1): "The Celluloid Muse: Hollywood Directors Speak", Signet Books, 1972.
(2): Maurice Bardèche, Robert Brasillach: "Histoire du Cinéma", 2. cilt, Livre de Poche, 1964.
(3): René Jeanne, Charles Ford: "Histoiro Illustrée du Cinéma, Bibliothèque Marabout, 2. cilt, 1966.
(4): André Bazin: "Çağdaş Sinemanın Sorunları", Bilgi Yayınevi, 1966.
(5): Richard Schickel: "Movies: The History of an Art and Institution", Basic Books, 1964.
(6): Yıllardır kayıp olan bu kısa film, geçen aylarda bir raslantı sonucu bulundu ve tüm sinema yayın organlarınca ele alındı.
(7): René Jeanne, Charles Ford, adı geçen kitap.
(8): Robert Claude, Victor Bachy: "Panoramique sur le 7. Art", Editions Universitaires, 1959.
(9): Maurice Bardèche, Robert Brasillach: Adı geçen kitap.
(10): Maurice Bardèche, Robert Brasillach: Adı geçen kitap.
(11): "The Celluloid Muse: Hollywood Directors SPEAK", Signet Books, 1972.

eski-yeni çizgiler

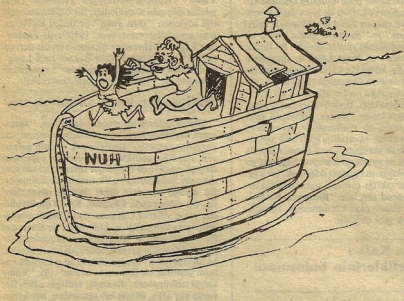

Altan Erbulak

1929'da Erzurum'da doğdu. Babasının görevi nedeniyle ilk öğrenimini Anadolu'nun değişik illerinde tamamlayan Erbulak,babasının emekli olmasıyla İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Bir süre, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne giden Erbulak, okulu bırakarak karikatür çizmeye devam etmiştir. Eserleri: Hergün, Hafta, Yirminci Asır, Tef, Karikatür, 41 Buçuk, Dolmuş, Taş, Taş-Karikatür, Vatan, Yeni Sabah, Pazar dergi ve gazetelerinde yayımlandı. Cafer'le Hürmüz ve Kibar Hırsız tipinin yaratıcısı Erbulak, 1951 yılında da Maya Galerisinde eserlerini sergilemiştir. Altan Erbulak halen Milliyet gazetesi ve Fırt dergisinde çalışmaktadır. Evli ve bir çocuğu vardır.

arşiv konuşuyor

Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşu düşüncesi 2. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti'nin böyle bir savaşı önleyememiş olması, uluslararası barışı ve güvenliği sağlayacak başka örgütlenmelerin araştırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. 1 Ocak 1942'de Almanya ve müttefiklerine karşı savaşan 26 devletçe Washington'da imzalanan Birleşmiş Milletler Bildirisi ile ilk kez Birleşmiş Milletler adı Roosevelt'in önerisi üzerine ortaya çıkmıştır. Atlantik Bildirisi'nin amaçlarını yineleyen bu bildirinin bir özelliği de, o zaman tek sosyalist devlet olan Sovyetler Birliği'nin, Batılı devletlerle işbirliğine girmiş olmasındadır. Kendilerine çağrı çıkarılan devletler, 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden ve 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni yine bu tarihe kadar imzalayan devletlerdir. Türkiye de 23 Şubat 1945 tarihinde bu bildiriyi imzalamış bulunmasından ve Almanya ile Japonya'ya savaş ilan etmiş olmasından dolayı San Fransisco Konferansı'na çağrılan devletlerden biri olmuştur. 25 Nisan 1945'te San Fransisco'da çalışmalarına başlayan konferansa toplam 50 devlet katılmıştır. Bu çalışmaların sonunda 25 Haziran 1945'te BM anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi ise, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerini oluşturan ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin ile konferansa katılan öteki devletlerin çoğunluğunun antlaşmayı imzalaması sonucu 24 Ekim 1945'tir. Böylece Türkiye dahil konferansa katılan 50 devlet ile hükümetinin temsil sorunu nedeniyle bunlara sonradan katılan Polonya, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri olmuştur. Fotoğraflarda Amerika, Sovyetler Birliği ve Fransa temsilcileri antlaşmayı imzalarken.

Sayım suyum yok...

Tek parti döneminde sayım yapılırken mizah yazarları da biraz muhalefet yaparlardı. Yazılarına başlık korlar. *"Sonunda sayıldık!.."* derlerdi. Bu sayıldık sözü, 'adamdan sayıldık' anlamına gelirdi. Öyle ya, ülkede demokratik seçimler yok, olsa da göstermelik, birinci ikinci seçmenler eliyle yapılıyor. Böylesi seçimin gerçek, sıradan seçmenlerle ne ilgisi var?

Belki şimdi gençler bilmeyebilir, seçim şöyle yapılırdı. Halkın bir bölümü birinci seçmenleri seçerdi. Birinci seçmenler de ikinci seçmenleri seçerlerdi. İkinci seçmenlerden oluşan kişiler milletvekillerini seçerlerdi. Böylece meclis seçilmiş olurdu.

Böyle bir şey için mizah yazarı neden 'adamdan sayıldık' demesin!..

Her beş yılda bir insanlarımızı sayıyoruz. Evlerden kimse çıkmıyor, yazıcılar da gelip sayıyorlar, yazıyorlar. Bir sayımda idi, sadece kaç kişi olduğumuzu saymadılar. Nerde yasa kaçağı, asker kaçağı, şu bu kaçağı varsa onları da taradılar. Sonunda gazetelerde ilkin kaç kişi olduğumuz değil, kaç kaçağımız var onları duyurdular. Sayımların böylesi önlemler için de yararı olduğunu öğrendik.

Özal giderse...

Geçende önemli bir seminer yapıldı. Bir Amerikalı Prof. *Davit Apter,* Latin Amerika ve Türkiye'de askeri yönetimlerin başarılı olmadığını, ülkeyi bozuk bir ortamda sivillere bıraktıklarını öne sürdü. Amerikalı Prof. Latin Amerika ve Türkiye için ne kadar inceleme yaptı bilmiyorum. Fakat bizde askeri yönetimler, ülkeyi gülük gülistanlık olarak sivillere bıraktıklarını söylerler. Siviller de askerler tezelden yönetimden gitsinler diye bunu kabullenirler. Belki Amerikalı Prof. Apter bunu söylemek istemiştir.

Özal iktidarının ekonomiyi bir türlü yoluna sokamayacağı artık iyice anlaşıldı. Enflasyonun kökü kazınmayacak, tersine enflasyon yenilerini çağıracaktır.

Kuşkularına kar suyu kaçmaya başladı ki, Batılı akıldaneler, *'Özal giderse yerine sosyal demokratlar gelir'* demiyorlar da, *'Asker gelir'* diyorlar. Ne bizim demokrasi Batıya benzer, ne de sistemler. Çünkü bizde, iktidara gelen siyasal partiler kendilerine göre demokrasi oldu mu, ülkede demokrasiyi herkes için var sayarlar. Özal da böyle düşünen, böyle uygulayanlardan biridir. İktidara geleli bunca zaman geçti, bir türlü demokrasiyi onarıp kotaramadı. Daha da onarıp kotaracağı yoktur.

'Ekonomiyi kurtarayım da ondan sonra sıra demokrasiye gelsin' dediği içindir ki demokrasiyi kurmaya bir türlü eli değmiyor. Özal gidince ne olacak? Özal gidince demokrasi gelmeyecek, asker gelecek. Gerçi askerler hiç gitmediler ki gelsinler.

Birliğin bozulması

Gelelim sosyal demokratlara, bunların her şeyden önce işleri demokrasi için birleşme olmalıdır. Solda demokrasi için birleşme oldu mu büyük bir güç oluşur. Bu büyük gücün karşısına çıkmak hayli zor olur. Bunu biliyorlar. Bundan ötürü de işlerini güçlerini bırakıp solda demokrasi için birliğin oluşmaması için çaba harcıyorlar. 'Özal giderse asker gelir' demeleri bundandır. Göz dağı vermek içindir.

Solun demokrasi için birlik olmasında toplanan oyların sayısına bakıldığında çok kişinin dudağı uçuklayor. Çünkü ülkemiz hiç bir zaman bir sol parti iktidarı görmedi. Özal denemesinin doğal sonucu, bir sol iktidarın oluşmasıdır. Çünkü ülkeyi Özal'ın para oyunu iktidarından sonra ancak bir sol parti kurtarır ve düzene sokar. Hiç kimse şaşırmasın, bir sosyal demokrat partiyi iktidara getirecek oy birikimi vardır. Bunu bildikleri için hem içerden bozguncularla, hem dışardan kışkırtılmışlarla birliğin bozulmasına çalışılmaktadır. □

Anket Defteri

EDİP KÜRKLÜ

Kalp Cerrahı

1939 yılında Tarsus'ta doğdu. Çiftçi bir ailenin çocuğu olan Edip Kürklü ilk, orta ve lise öğrenimini Tarsus'ta tamamladı. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1964 yılında mezun oldu. Daha sonra Çapa Tıp Fakültesi Cerrahi Kürsüsü'nde 6 yıl çalıştı. Yüksek ihtisas yapmak üzere Londra'ya, oradan da Güney Afrika'ya geçti. Kalp ve damar cerrahisi üzerine çalışmalar yaptı. Güney Afrika'dan sonra Capetown'da profesör Christian Bernard'la çalıştı. Londra'da nisanlanıp, Güney Afrika'da evlendi. Dünya capında ünlü cerrahlar ve kardiyologlarla çeşitli çalışmalar yaptı. 1974 yılında Türkiye'ye döndü. Kıbrıs Barış Harekâtı'na katıldı ve oradan terhis oldu. Doçent oldu ktan sonra Vakıf Guraba'da kalp cerrahisi kliniği kurmak üzere görevlendirildi. Sekiz yıllık çalışmadan sonra devlet sektöründen istifa edip Topkapı Kalp Hastanesi'ni kurdu. Kırkın üzerinde açık kalp ameliyatı yaptı. Evli, bir oğlu ve bir kızı var.

Sizce en büyük mutsuzluk nedir? *İnsanın iş sahasında, hayat mektebinde başarısız olması.*

Nerede yaşamak isterdiniz? *Türkiye'de.*

Sizce yeryüzünde gerçek mutluluk nedir? *Sevmek, sevilmek, meslek sahibi olmak,*

Hangi hataları bağışlarsınız? *Tekrar edilmeyeceğine inandığım hataları.*

En sevdiğiniz tarihi kişilikler? *Fatih Sultan Mehmet'in zekâsına, Atatürk'ün yaratıcılığına hayranım.*

En sevdiğiniz yaşayan kadın kahramanlar? *Karım diyebilirim. Türkiye'nin ilk kadın kalp cerrahı.*

En sevdiğiniz besteci? *Vivaldi'yi seviyorum, romantik olduğu için.*

Bir erkekte en çok hangi özelliklere değer verirsiniz? *Şahsiyet, tutarlılık.*

Kadında? *Güzellik, iş ve meslek sahibi olması.*

En büyük erdem? *Mesleki tutarlılık.*

En sevdiğiniz uğraş? *Spor ve avcılık. Tenise genç yaşta başlasaydım, başarılı bir tenisçi olurdum, maalesef kırkından sonra tenisçi olduk.*

Kimin ya da kimlerin yerinde olmak isterdiniz? *Kendi yerimdem memnunum.*

Başlıca karakter özelliğiniz? *Mücadeleci bir huyum var. Planladığım şeyi gerçekleştirmek için sabırsızca uğraşırım. Hayal ettiğim her şeyi gerçekleştirdim.*

Dostlarınızda en çok değer verdiğiniz özellik? *İnsanların arkadaşları çok, dostları azdır. Dostlarımı canımdan, parçamdan sayarım, her şeyimi paylaşırım.*

En büyük yanılgınız? *Tahmin ediyorum ki, mesleki oldu. Vakıf Guraba'da bazı didişmeler olmuştu. Bu da kariyer hayatımdan 2-3 yıl kaybettirdi.*

Mutluluk rüyanız? *Türkiye'nin en iyi kalp merkezini kurmak. Avrupa'ya, Amerika'ya giden hastalara bu tip ameliyatların Türkiye'de de yapılabileceğini ispatlamak.*

Sizin için en büyük felaket ne olabilirdi? *Ailevi facialar.*

En sevdiğiniz ressam? *Çallı'yı beğeniyorum.*

Ne olmak isterdiniz? *Cerrah. Doktorlar insanların hamallarıdır. Cerrahlar doktorların hamal grubundandır. Cerrahların içinde kalp ve beyin cerrahları da hamal başıdır.*

En sevdiğiniz renk? *Yeşil.*

En sevdiğiniz kuş? *Kanarya, görüntüsü ve sesi çok güzel.*

En sevdiğiniz şair? *Ahmet Haşim'i, Yahya Kemal'i çok severim.*

Yaşayan erkek kahramanlarınız? *Spor dalında ve cerrahide başarılı kişileri beğeniyorum. Dr. Kemal Beyazıt'ı, Siyami Ersek'i, Mısırlı Dr. Mekti Yakup'u beğenirim.*

Tarihte en çok takdir ettiğiniz kadın kahraman? *Halide Edip Adıvar.*

En sevdiğiniz isimler? *Can, Gökhan, Ayşe, Esma, kızım Ezgi.*

En nefret ettiğiniz şey? *Yalancılık, riyakârlık, pislik.*

Tarihte en nefret ettiğiniz kişiler? *Benim nefret ettiğim kişi başkası için kahramandır. Osmanlı tarihini ters çevirmeye çalışmış kişilerden nefret etmek mümkündür. Özellikle şundan nefret ediyorum diyemem.*

Hayran olduğunuz askeri başarılar? *Atatürk'ün bütün olayları hayranlık uyandırıcı. Dışarıdan Normandiya çıkarması.*

Hangi doğal yetenege sahip olmak isterdiniz? *Orkestra şefi olmak isterdim.*

Nasıl ölmeyi isterdiniz? *Aniden ve birden.*

Yaşam ilkeniz? *Olaylar karşısında mücadeleci ve daima planlı hareket etmek.*

Sizce kalp nedir? *Hadiseler karşısında değişik reaksiyonlar veren, biz uyurken o uyumayan bir motor. İnsan, "Bütün kalbimle seviyorum" der ama biraz yalan söyler. İnsana yeni kalp takıyoruz. Kalbi takılan insanın duygularını taşımıyor. Çünkü insan beyni ile seviyor.*

DERT BABASI

Vural Sözer

Kaç eşek var, bugün o da belli olacak!

Alev Sönmez soruyor:

"Sevgili Dert Babası, gericilik sence tehlikeli boyuklara vardı mı, varacak mı, varabilir mi?"

Değerli Kızım,

Eskilerin irtica (gerici: mürteci) dedikleri gericilik, eskiyi ve geriyi özlemek, yeniliklerin kaldırılıp eski durumun diriltilmesini dilemek, demektir.

Türkiye'de eskiyi dilemek, Atatürk'ün getirdiği bütün yeniliklerin kaldırılmasını; dinde, dilde, giyimde, yasalarda, yönetimde, öğretimde yaptığı devrimlerin yerine, Osmanlı döneminin dönmesini istemek demektir.

Bu nedenle, her gerici bir Atatürk düşmanıdır.

Atatürk düşmanlığı ise, kara çarşaflara bürünüp umacı gibi dolaşmayı istemek; bir erkeğin hareminde yaşamak yüzsüzlüğüne razı olmak; bilime, ilime, dünya nimetlerine sırt çevirmek; kısacası, bu dünyaya eşek gelip eşek gitmeyi kendine yakıştırmak demektir.

Hiçbir ülkede eşeklerin sayısı insanların aşamayacağından, tehlike söz konusu değildir (genel nüfus sayımlarındaki veriler, bu konuda en güvenilir kaynaklardır).

Adamın birine *"geri kalan saati mi, yoksa duran saati mi istersin"* diye sormuşlar, *"duran saati isterim"* demiş, *"hiç olmazsa günde iki kez doğruyu gösterir..."*

Singapur dersi

Dursun Yerinde soruyor:

"Asyavizyon sonuçlarına ne dersin Baba?"

Güzel bir ders, derim oğlum. Bizim TRT'nin ne denli uyurgezer olduğu bir kez daha ortaya çıktı! Singapur'u Fahrettin Aslan'ın gazinosuyla bir tutarsan bu olur...

Bugünkü iletişim araçlarının dünyayı ne denli ufalttığının farkında değiliz oğlum. Artık, Doğunun uzağı, Batının yakını kalmadı. Bence, Kore Eurovision'a katılsaydı, dereceye girebilirdi. Daha beterini de yapabilirdik. Örneğin, Bülbül Hoca'yı gönderip şuşl (şuşl: Arapça sözlü ilâhi) söyletebilirdik.

Büyük geçmiş olsun...□

Hanımlar Sizin İçin

Bitkisel yaşam

Saygideğer Hanımlar,

İzlediğiniz gibi, son günlerde TRT'de bir doğa hayranlığı başladı. Sitalı bitkilerle yapılan kocakarı ilaçlarından sonra, geçenlerde, yine bitkilerden güzellik malzemesi hazırlamanın yollarını gösterdi. Doğal zenginliklerimizden yararlanmanız için ben de sizlere bitkisel giyim kuşam tarifleri sunuyorum.

Yararlanın. Bütçenizde ferahlık yaratın.

Lahana

Lahana, her türlü giyim eşyası dikimine elverişli bir bitkidir. Gevşek ve iri bir lahananın (dolmalık) dış yapraklarını birbirine ekleyerek, kendinize, eşinize ve çocuklarınıza, iç fanilası, atlet, atlet bisiklet, tişört ve gömlek dikebilirsiniz.

Kavun-Karpuz

Hasanpaşa kavunundan çocuklarınıza, Topatan kavunundan kocanıza, Kırkağaç kavunundan kendinize, güzel şapkalar yapabilirsiniz. Gece kıyafetinizi tamamlamak isterseniz, Diyarbakır karpuzu kullanacaksınız. Yapacağınız iş kolay. Kavun ya da karpuzu ortadan ikiye böldükten sonra, içini boşaltacak ve başınıza geçireceksiniz... Hepsi bu.

İncir yaprağı

Beden ölçünüze uygun iki adet incir yaprağını, biri önünüzü, diğeri dötünüzü örtecek şekilde belinize iple bağlarsanız, donsuz gezmenize gerek kalmaz. Daha seksi bir kilot yapmak isterseniz, dut yaprağı kullanabilirsiniz.

Patlıcan

İki parmak eninde soyulmuş patlıcan kabuklarıyla harikalar yaratabilirsiniz. Uc uca ekleyerek bel kemeri; yanyana dikerek pantolon, etek, trençkot, palto, manto dikebilirsiniz. Zevkinize göre, muşmula, kırmızı turp, hindibağ, labada, mısır püsküllü ve dereotonu, aksesuvar olarak kullanabilirsiniz.

Muz

On tane orta boy muzun içini, kabuğunu zedelmeyecek biçimde çıkartır, sonra, içi boş muzları parmaklarınıza geçirirseniz, şık ve çar-pıcı bir eldiven sahibi olursunuz...

Haydı hanımlar, doğru manava...

Yazan: **Üşütük NAZAN**

insanlar...

BEN İŞVERENLERİN SORUNLARINI İYİ BİLİRİM ÇÜNKÜ ONLARIN İÇİNDEN GELDİM ...

İHRACATÇILARA DESTEĞİMİZ SONSUZDUR. ONLAR HÜKÜMETİMİZİN GÖZBEBEĞİDİR ...

SANAYİCİLERİMİZİN SORUNLARI BİZİM SORUNLARIMIZDIR. DEVLET DESTEĞİ DAİMA ARKALARINDA OLACAK. KORKMASINLAR ...

ZOR DURUMDAKİ HOLDİNGLERİMİZ MERAK ETMESİNLER. YİNE İŞÇİLERE AZ VERİP İŞVERENLERE ÇOK VERİP ONLARI KURTARACAĞIZ ...

ENFLASYON YÜZÜNDEN GÜÇ DURUMDA KALAN YÜKSEK MAAŞLILARIN VERGİ YÜKLÜNÜ HAFİFLETME ÇALIŞMALARI İÇİNDEYİZ ...

SERMAYEMİZ SAYEMİZDE BU YIL İYİ KAR ETTİ.. ALLAHIN İZNİYLE BİZ İKTİDAR OLDUĞUMUZ SÜRECE SIRTLARI YERE GELMEYECEK ...

ALLAH SENDEN RAZI OLSUN, BİZİ ADAM YERİNE KOYUP GELDİN

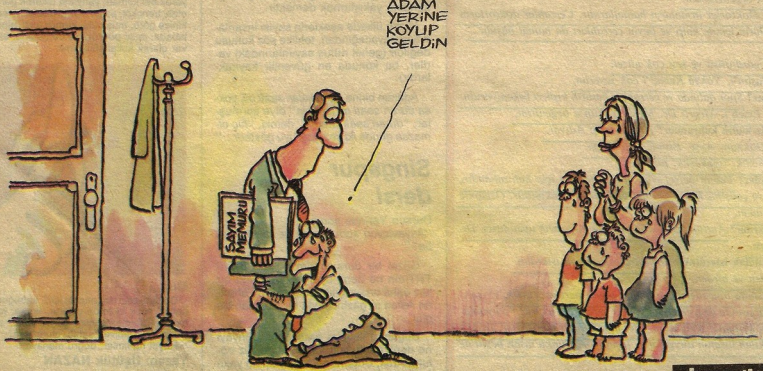

İsmail Gülgeç